

**დინამიკა და სტატიკა სივრცის ენობრივ ასახვაში:
მეგრული ზმნისწინები და მათი კონტექსტი**

საკვანძო სიტყვები: *მეგრული ენა, სივრცის სემანტიკა, დინამიკა და სტატიკა, ზმნისწინები*

ბოლო ათეული წლების ლინგვისტურ კვლევებში განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა სამყაროს სივრცული მიმართებების ენობრივ ასახვას. ეს უკანასკნელი ემყარება მოძრაობა/უძრაობის ანუ **დინამიკისა და სტატიკის**, როგორც ერთიანი პროცესის შემადგენელთა, ურთიერთმიმართებას. ამ ასპექტით ყოველი ენა თავისი სპეციფიკური და უნივერსალური ნიშნებით მნიშვნელოვანია როგორც კონკრეტულენობრივი, ისე ზოგადტიპოლოგიური პრობლემატიკის კვლევათა თვალსაზრისით. მოცემული სტატია არ განიხილება როგორც ტიპოლოგიური ხასიათის ნაშრომი, ამ ეტაპზე იგი წარმოდგენილია მხოლოდ როგორც კონკრეტული ენობრივი მასალა აღნიშნული ხასიათის კვლევებისათვის.

0. ოპოზიცია დინამიკურობა vs. სტატიკურობა ანუ მოქმედების, როგორც დროში მიმდინარე, და უძრაობის, როგორც ერთ მდგომარეობაში მყოფობის, პროცესთა (შანიძე 1973, 313) ენობრივი გამონატყა მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ქართველურ ზმნათა გრამატიკულ-სემანტიკური სტრუქტურების ფორმირებაში. იგი ქართველურ ენათმეცნიერებაში ფართო განხილვის საგანს წარმოადგენს და ამ მიმართულებით არაერთი საყურადღებო მოსაზრებაცაა გამოთქმული.¹ განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს სტატიკურობის რაობის, სტატი-

1 ქართველურ საენათმეცნიერო ლიტერატურაში ზმნათა დინამიკურობა-სტატიკურობის საკითხისათვის იხ. სუნიშვილი 1976. საკუთრივ მეგრულისათვის იხ. ლომთათიძე 1946; ჩიქობავა 1950; როგავა 1953; ჭუმბურიძე 1986; შეროზია 1996; დანელია 2006; კარტოზია და ავტ. 2010.

კურ ზმნათა ისტორიისა და წარმოების, მათ კლასში განსხვავებულ სემანტიკურ ჯგუფთა გაერთიანებისა და მისთანა საკითხები. მნიშვნელოვანია აღნიშნული ოპოზიციის როლი მეგრულისათვისაც, სადაც აორისტის ჯგუფის ფორმებში ზმნათა ძირითად საკლასიფიკაციო ერთეულად, ნაცვლად გარდამავლობა/ გადაუვალლობისა, დინამიკურობა/ სტატიკურობა გვევლინება (ჩიქობავა 1950, 051).

წინამდებარე ნაშრომის მიზანია დინამიკურ და სტატიკურ ზმნათა სტრუქტურულ-სემანტიკური ანალიზი სივრცულ მიმართებათა ენობრივი ასახვის თვალსაზრისით. ანალიზის პროცესში გამოყენებულია აგრეთვე დინამიკურ და სტატიკურ ფორმათა მორფოსინტაქსური ანალიზის მონაცემები.

დასმული ამოცანის შესაბამისად, ნაშრომში წარმოდგენილი ანალიზი ემყარება მოძრაობის ყველაზე გავრცელებული და თვალსაჩინო სახის – მოძრაობა/გადაადგილების აღმნიშვნელ დინამიკურ და უძრაობა/მდებარეობის აღმნიშვნელ სტატიკურ ზმნათა მონაცემებს. კერძოდ, გამოყენებულია როგორც საკუთრივ მოძრაობა-გადაადგილების (იგულისხმება მოძრაობა მოძრაობისათვის), ისე ტრანსფერული შინაარსის (წაღება/წაყვანის) აღმნიშვნელი დინამიკური ზმნები.² მათ პარალელურად განხილული სტატიკური ზმნები წარმოდგენილია სტანდარტული მდებარეობა-მდგომარეობის აღმნიშვნელი – -რინა „ყოფნა, დგომა“, -ხვენა „ჯდომა“, -'ნ'ჯირა „წოლა“, -ძვენა „დება“, დგვენა/დგუმა „დგმა, დგომა“ (არაცოცხალ საგნებთან) და მისთ. ზმნათა ფორმებით.

0.1 მეგრულში დინამიკური და სტატიკური (ისევე როგორც საერთოდ ქართველური) ზმნური ძირები (სხვა სემანტიკურ მახასიათებლებთან ერთად) გამოხატავენ მოძრაობა/ უძრაობის სახეებს: ულა- „სვლა“, ფურინ-უა „ფრენა“, ნჩურ-უა „ცურვა“, რულა- „სირბილი“, ხოხუა „ხოხვა“, ძვენა „დება“, 'ნ'ჯირა „წოლა“, ხვენა „ჯდომა“ და ა.შ., მაგრამ არსებითად ნეიტრალურნი არიან მათი რაიმე სახის ლოკაციური ნიშნით დახასიათების თვალსაზრისით.³ ამ სახის ინფორმაციას გადმოსცემენ ზმნურ ფუძეში შემავალი ზმნისართული შინაარსის წარმოქმნელი ფორმანტები – ზ მ ნ ი ს წ ი ნ ე ბ ი, რომელთა დართვით მოძრაობა / უძრაობის (საერთოდ, ნებისმიერი ქმედების) აღმნიშვნელ

2 ამ კლასში შემოდის განსაკუთრებით მრავალრიცხოვანი სინესთეზიური შინაარსის (მი-ცვატვალუ „პატარა არსება მიცუნცულეზს“; ასევე ორმაგი მოქმედების (მე-კუსანს „კვნესით მიდის“) გამომხატველი ზმნები.

3 ამ ნიშნით ქართველური ენები ლ. ტალმის კლასიფიკაციის მიხედვით, განეკუთვნებიან ე.წ. **სატელიტურ ენათა** ჯგუფს.

ზმნურ ძირებზე წარმოიქმნება ახალი, სემანტიკურად განსხვავებული, ზმნური ფუძეები.⁴

ზმნისწინები ზმნის ფუძეში იკავებენ სტაბილურ პოზიციას და ჩვეულებრივ მეორდებიან ყველა საუღლებელ ფორმაში (გამონაკლისისათვის იხ. 2.2). ამასთანავე, ორივე აღნიშნული ტიპის ზმნები, უმეტესწილად იდენტური (ზოგჯერ შეცვლილი) მნიშვნელობებით იყენებენ ერთსა და იმავე ზმნისწინებს, რაც აუცილებელს ხდის, პირველ ყოვლისა, ამ უკანასკნელთა, როგორც ნეიტრალური ძირის პირობებში სივრცულ მიმართებათა ასახვის ძირითად საშუალებათა, სტრუქტურისა და ფუნქციონირების დაწვრილებით განხილვას. ზმნისწინთა მნიშვნელობის დადგენისას გათვალისწინებულია სივრცულ მიმართებათა ენობრივ ასახვაში ვიზუალური ფაქტორის მნიშვნელობაც.

დასახული ამოცანის შესაბამისად კვლევის შედეგად დადგენილია:

- აღნიშნულ ზმნურ ფორმებში კოდირებული მოძრაობის მიმართულებისა და ორიენტაციის ტიპები;
- მოძრაობა/უძრაობის სივრცული ლოკაციის თავისებურებები;
- დინამიკურ და სტატიკურ ფორმათა სემანტიკური მახასიათებლები.

სტრუქტურულ-სემანტიკური ანალიზი

1. მეგრულში წარმოდგენილია ზმნისწინთა რთული სისტემა, როგორც მათი რაოდენობისა და აგებულების, ისე სემანტიკური და ფუნქციური მრავალფეროვნების თვალსაზრისით. მოცემულ სტატიაში განხილულია მოძრაობა-გადაადგილების აღმნიშვნელ ზმნისწინთა შემდეგი სტრუქტურული და ფუნქციურ-სემანტიკური მახასიათებლები: სტრუქტურა, ფუნქციები, ორიენტაცია.

1.1 სტრუქტურა. აგებულების მიხედვით განსხვავებულია მარტივი, ერთმარცვლიანი – **V, CV** და რთული, ორმარცვლიანი – **VCV, CVCV** სტრუქტურის მქონე ზმნისწინები.⁵ მარტივი ზმნისწინები – **ე-, გე-, გო-, დო-, მე-, მო-** ძირითადად გამოხატავენ მოძრაობა-გადაადგი-

4 ზმნისწინთა დანიშნულება არ იფარგლება მხოლოდ ახალ ფუძეთა წარმოქმნით: მათგან **გე-, გო-, დო-, მე-, მო-** მიმართულებითი ზმნისწინები უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებენ ასპექტური ფორმების წარმოქმნაში (დაწვრ. 2.2.).

5 სპეციალისტები აღნიშნავენ მეგრულში ე.წ. ზერთული ზმნისწინების არსებობასაც, რომლებიც ერთიან დერივაციული ზმნისწინებით უკვე გაფორმებულ ზმნებს, მაგრამ მათ სემანტიკას არ ცვლიან (ი. ყიფშიძე, ი. ასათიანი, კ. დანელია, ო. ქაჯაია...). ამ შემთხვევაში, ფაქტობრივად, საქმე გვაქვს სრულასპექტიან ფორმათა მაწარმოებელი ზმნისწინების დართვასთან (ქობალავა 2010, 238).

ლების მიმართულებას. მათ შეიძლება ვუწოდოთ **მიმართულებითი ზმნისწინები**.⁶

როული ზმნისწინები წარმოიქმნებიან მარტივებზე სპეციალური ზმნისართული ნაწილაკების (*თო-, ლა-, ნო-, შა-, ...*) დართვით, რომლებიც დამოუკიდებლად არ არსებობენ (გუდავა, გამყრელიძე 2000, 192–193), მაგრამ (განსხვავებული ფონეტიკური ვარიანტებით) გვხვდებიან ადგილის ზმნიზებათა ფორმებში (გაბუნია 1993, 66–67). როულ ზმნისწინთა შემადგენლობაში (*ე-ლა, მი-თო-...*) ისინი დამატებით იძლევიან გარკვეულ ინფორმაციას მოძრაობა/უძრაობის ადგილის შესახებ. ამგვარად, ეს უკანასკნელები ორმაგი სემანტიკის მატარებელი ერთეულებია, მაგრამ მეორე, სპეციფიკური, კომპონენტის მიხედვით მათ შეიძლება ვუწოდოთ **ლოკაციური ზმნისწინები**.

აღნიშნული განსხვავება მარტივ და როულ ზმნისწინებს შორის, ჩვეულებრივ, გამოყენებულია ზმნისწინთა ფუნქციური ჯგუფების მახასიათებლებად. გამონაკლისები არსებობს ორივე ჯგუფში: როული ზმნისწინები გამოსატყვევებ მხოლოდ მიმართულებას, მარტივები კი – მიმართულებასთან ერთად ლოკაციის ადგილსაც (დაწვრ. იხ. ქვევით).

1.2 ფუნქციები. ზმნისწინები, როგორც სადერივაციო ფორმანტები, მოძრაობა-გადაადგილების ზმნურ ძირებთან გამოსატყვევენ: 1. მოძრაობის მიმართულებას (და ორიენტაციას); 2. ახასიათებენ მოძრაობა/უძრაობის ადგილს. ზმნისწინთა კონკრეტული ფუნქციები დგინდება იმ მნიშვნელობათა საფუძველზე, რომელთაც ისინი ავლენენ სივრცულ მიმართებათა ენობრივ ასახვაში. აქ, პირველ ყოვლისა, ნაგულისხმევია მოძრაობა-გადაადგილების აღმნიშვნელ ერთსა და იმავე ზმნურ ძირებზე დართულ განსხვავებულ ზმნისწინთა მნიშვნელობები, რაც უზრუნველყოფს მაქსიმალური სიზუსტის მიღწევას კონკრეტული მნიშვნელობების დადგენაში. მეგრულ ზმნისწინთა დამახასიათებელი პოლისემიურობისა და ომონიმის არსებობის პირობებში თითოეული მათგანის მნიშვნელობა განხილულია მხოლოდ მათში შემავალი იმ სემანტიკური კომპონენტების მიხედვით, რომლებიც რელევანტური არიან კონკრეტულად სივრცეში სხეულთა გადაადგილების

6 ზმნისწინებს ფუძის პრეფიქსულ მორფემათა თანმიმდევრობაში უკავიათ დასაწყისიდან – პირველი ან მეორე (მტკიცებითი ან უარყოფითი ნაწილაკების შემდეგ), ხოლო ძირიდან მარცხნივ – მეოთხე პოზიცია (Кипшидзе 1914, 117; გუდავა, გამყრელიძე 2000, 190–191). მორფემათა ასეთ როულ გარემოცვაში ზმნისწინები, სხვა პრეფიქსებთან ერთად, ბუნებრივია, განიცდიან მრავალმხრივ კომბინატორულ ცვლილებებს, რომელთა შედეგად თავკიდურის ფონემური შედგენილობის (განსაკუთრებით ხმოვნური კომპონენტების) სურათი მკვეთრად იცვლება, მაგრამ თანხმონური კომპონენტების შედარებითი მდგრადობა უზრუნველყოფს ზმნისწინთა იდენტიფიკაციას.

მიმართულებისა და მათი შესაძლო მყოფობა-მდებარეობის ადგილის განსაზღვრისათვის.⁷ ასევე, გათვალისწინებულია ზმნისწინთა მნიშვნელობები განსხვავებულ ზმნურ ფუძეებში, რომლებიც უშუალოდ, მართალია, არ გულისხმობენ მოძრაობა-გადაადგილებას, მაგრამ აღნიშნავენ აშკარად გამოხატული მიმართულებით შესრულებულ ქმედებას (შდრ. მე-ჯინა „შეხედვა“, მინო-ჯინა „მიგ შეხედვა“, დინო-ჯინა, „მიგ ჩახედვა“, ელა-ჯინა „გვერდიდან შეხედვა“ და ა.შ.), ან წარმოდგენილი არიან მეტყველების სხვა ნაწილებში – ზმნიზედებში, არსებით სახელებში (შდრ. ეკოულა „აღმართზე ასვლა“ – ზმნზ. ეკი „მაღლა, ზევით“; არს.სახ. ეკოხონი „აღმართი“).

მოძრაობის ფიზიკური თავისებურებებიდან და მათ ენობრივ ასახვაში წარმორჩენილი სპეციფიკიდან გამომდინარე, ცალ-ცალკეა განხილული ჰორიზონტალურ და ვერტიკალურ სივრცეებში ენობრივად კოდირებულ მოძრაობათა მიმართულების აღმნიშვნელი ზმნისწინებიც.

1.2.1 ჰორიზონტალურ სივრცეში მოძრაობა-გადაადგილების, როგორც დინამიკური პროცესის, სრულ სქემაში ლოგიკურად მოსალოდნელია სამი სემანტიკურად დამოუკიდებელი ფაზის⁸ არსებობა. ერთი მხრივ, ეს არის მოძრაობის ძირითადი ფაზა – მიმდინარეობა,⁹ მეორე მხრივ, მარგინალური ფაზები – მოძრაობის დასაწყისი და დასასრული. მეგრულში სამივე აღნიშნული ფაზა ენობრივად კოდირებულია. ისინი ერთმანეთისგან დამოუკიდებელნი არიან იმ აზრით, რომ ჩვეულებრივ, არცერთი მათგანი რაიმე აუცილებლობით არ გულისხმობს დანარჩენების არსებობას. თუმცა, ბუნებრივი კო-

7 VCV ტიპის ზმნისწინთა პირველი ხმოვნური კომპონენტი მეტყველებაში გვხვდება თავისუფალ მონაცვლეობაში მყოფი ა/ე/ი ხმოვნებით (ა-კო/ე-კო/ი-კო). მოცემულ სტატიკაში თითოეული ზმნისწინი წარმოდგენილია იმ ხმოვნური კომპონენტით, რომელიც დასტურდება შესაბამისი სემანტიკის ზმნიზედებში ან მეტყველების სხვა ნაწილებში.

8 რამდენადაც მოძრაობის სამივე შემადგენელი რეალურად გულისხმობს არათანაბარი მნიშვნელობის, მაგრამ მაინც პროცესს, მათ აღსანიშნავად უფრო ადეკვატურად მიმანია ტერმინი „ფაზა“. ამ მნიშვნელობით ტერმინს Фазовые глаголы „ფაზური ზმნები“ ხშირად იყენებენ რუსი ენათმეცნიერები (აპრესიანი ი. და, კირილენკო ე.ი., მირეცკი ი.ა., შვედოვა ნ.ი. და სხვები), მისი არსია, მიუთითოს პროცესის (მოქმედების) დასაწყისი, მიმდინარეობა და დასასრული (Апресян 1980). რუსულ ლინგვისტიკაში ფაზის ცნება მოგვიანებით დაუკავშირდა ასპექტის საკითხებსაც.

9 „მიმდინარეობა“ მოცემულ ნაშრომში გამოყენებულია იმავე მნიშვნელობით, როგორითაც ინგლ. Path (Talmy 1985); ქართულში ა.შანიძის მიერ მოძრაობის მიმართულების აღსანიშნავად შემოღებული ტერმინი „გეზი“ ვერ ფარავს იმ მნიშვნელობას, რომელიც მიეწერება ზემოაღნიშნულ ტერმინს – მიმდინარეობა. ეს უკანასკნელი აღნიშნავს არა მხოლოდ მიმართულებას, არამედ გადაადგილების მთელ პროცესსაც (შდრ. ვეშაპიძე 1967).

მუნიკაციის პროცესში ნარატიული მოთხოვნები შესაბამისად, ჩნდება მათი ერთ ციკლში გაერთიანების შესაძლებლობა: მოძრაობის ლოგიკიდან და ხანგრძლივი პრაქტიკული გამოცდილებიდან გამომდინარე, წინადადებაში ისინი ერთიანდებიან ერთი და იმავე მოძრავი სუბიექტის გარშემო.¹⁰

1.2.1.1 ჰორიზონტალურ სიბრტყეზე აღნიშნულ ფაზებში მონაწილეობის მიხედვით ზმნისწინები ქმნიან ორ ფუნქციურ ჯგუფს: 1. *მიმართულებითი ზმნისწინები*, რომლებიც, ჩვეულებრივ, აღნიშნავენ მოძრაობის ძირითად ფაზას – **მიმდინარეობას**; 2. *ლოკაციური (დასაწყისისა და დასასრულის) ზმნისწინები*, რომლებიც აღნიშნავენ მოძრაობის **დასაწყისს** ან **დასასრულს** (დაწვრილებითი სემანტიკური ანალიზისათვის იხ. 2).

ა) პირველ ჯგუფში გაერთიანებულია ზმნისწინები, რომლებიც, მიუხედავად სტრუქტურული განსხვავებებისა, მოძრაობას წარმოგვიდგენენ დინამიკური პროცესის სახით, რომლის კონკრეტული მიმართულება (დამკვირვებლის პოზიციიდან) განისაზღვრება როგორც: **აქეთ – იქით, წინ – უკან, ზემოდან – ქვემოდან, გავლით – გამოვლით, გვერდით, ირგვლივ**.

აღნიშნული მნიშვნელობების გადმოსაცემად გამოყენებულია ძირითადი მიმართულებითი ზმნისწინები: **მე-** „იქით“, **მო-** „აქეთ“. ამ რიგში შეიძლება განვიხილოთ შედარებით ვიწრო გამოყენების **მი-** ზმნისწინიც. ეს უკანასკნელი გარკვეულ ფონეტიკურ გარემოცვაში, ჩვეულებრივ, წარმოგვიდგება როგორც **მე-** ზმნისწინის ფონეტიკური ვარიანტი (**მიდა** < *მედა, შდრ. ლაზ. **მენდა** = ქართ. „წა-“), მაგრამ რიგ ზმნურ ფუძეებთან, სემანტიზაციის შედეგად გამოდის დამოუკიდებელი ზმნისწინის ფუნქციით და გამოხატავს მოძრაობის მიმართულებას როგორც **იქით**, ისე **აქეთ**:¹¹ **მი-**რულ-ე „მირბის/ მორბის“, **მი-**კერკელ-უ „მიგორავს/მოგორავს“.. ასევე, მხოლოდ **მი-** ზმნისწინი გამოიყენება ორმხრივი მოძრაობა-გადაადგილების აღმნიშვნელად **მი-R-ალ-** ტიპის სინესთეზიურ ზმნებთან: **მი-**ძვაძვ-ალ-უ „დიდი, ზონზროხა არსება მირბის/მორბის“, **მი-**ყარჭ-ალ-უ „გამხდარი, აწოწილი არსება მიდის/

10 შდრ. შესაძლო შემთხვევები: *კოჩქე გუდემე გიმილუ დო მიდართუ* „კაცი სახლიდან გამოვიდა და წავიდა“; *შარას მიიშეს მეშარეფი დო ქემერთეს ართი ოხორიშა* „გზაზე მიდიოდნენ მგზავრები და მივიდნენ ერთ სახლში“; *ბოშიქ გინილუ ოზეშე, იდუ, იდუ დო ქიმიოდართუ ართ ტყას* „ბიჭი გავიდა ეზოდან, იარა, იარა და მიადგა ერთ ტყეს“.

11 აღნიშნული ზმნისწინი ამ ფუნქციით უპირისპირდება **გილა-** ზმნისწინს, რომელიც ზმნიზედის ან წინადადებაში სპეციალური ლოკაციური ბრუნვის ნიშნით გაფორმებული წევრის გარეშე აღნიშნავს უმისამართო მოძრაობას, ხეტიალს: შდრ. **მე-ურს** „მიდის“, **მო-ურს** „მოდის“, მაგრამ **გილა-ურს** (<გილა+ურს) „აქეთ-იქით დადის, დაეხეტება“, **გილა-კუსანს** „აქეთ-იქით კვნესით დადის“, **გილა-**ფურინუნს „აქეთ-იქით დაფრინავს“ და მისთ.

მოდის“, მი-ცვაცვ-ალ-უ „პატარა არსება მიდის/მოდის“ და მისთ. (ქობალავა 1979). ამ და მსგავს შემთხვევებში მიმართულება ზუსტდება შესაბამისი სემანტიკის ზმნიზედებით ან კონტექსტით.

აღნიშნული ფუნქციით აგრეთვე გამოყენებულია ჰორიზონტალური და ვერტიკალური მიმართულების გამომხატველი ზმნისწინებიც, რომელთა სემანტიკაში ერთ-ერთ კომპონენტად ჰორიზონტალური მოძრაობა-გადაადგილება იგულისხმება. ასეთებია: მარტივი გე-, გო-, დო- და რთული გინო1-, ეთო-, ეკო-, ელა-, ეწო-, კინო-, მიკო- ზმნისწინები.

ბ) ლოკაციური (დასაწყისისა და დასასრულის) ზმნისწინები გამოხატავენ მოძრაობას შიგნით – გარეთ, ანუ რაიმე სივრცეში შესვლას ან ამგვარი სივრციდან გასვლა/გამოსვლას. შესაბამისად, მოძრაობა ხასიათდება არა მხოლოდ მისი მიმართულებით, არამედ იმ სივრცის ტოპოლოგიური ნიშნების მიხედვითაც, რომელშიც ეს მოძრაობა მიმდინარეობს: იწყება ან სრულდება.

რამდენადაც აღნიშნული პროცესები პირობითად ემთხვევა მოძრაობის მიმდინარეობის დასაწყისს ან დასასრულს, შეიძლება განვასხვაოთ, ერთი მხრივ, დასაწყისის აღმნიშვნელი გითო-, გიმო-, გიშა-, გინო2- და, მეორე მხრივ, დასასრულის აღმნიშვნელი მითო-, მინო- (// მილა-, //მიმო-), მიშა- ზმნისწინები.

1.2.1.2 ვერტიკალურ სივრცეში ჰორიზონტალური მოძრაობისაგან განსხვავებით, მოძრაობა-გადაადგილების ხასიათი გამოირიცხავს განსხვავებული ფაზების (თუნდაც პირობითად) გამოყოფის შესაძლებლობას. მაგრამ ეს ხელს არ უშლის გარკვეულ შემთხვევებში პროცესის დაწყებისა და დასრულების მომენტისათვის მათი შესაბამისი პუნქტების აღნიშვნას ზმნური ფორმის გარეთ, რაც შესაძლებელს ხდის ვერტიკალურ მოძრაობაშიც, მიმდინარეობასთან ერთად, განისაზღვროს მოძრაობის დასაწყისი და დასასრული.

ა) ვერტიკალურ სივრცეში მოძრაობის მიმართულება წარმოდგენილია როგორც ქვევიდან ზევით და ზევიდან ქვევით მიმდინარე პროცესები. ორივე შემთხვევაში გარჩეულია: საკუთრივ ვერტიკალური და დახრილი ტრაექტორიით გადაადგილება. მათ აღსანიშნავად გამოყენებულია მარტივი და რთული ზმნისწინები: ზევით – ე-, ეშა- (ვერტ.), ეკო-, ელა- (დახრ.) და ქვევით – გელა, დინო- (ვერტ.), დიკო-, დილა- (დახრ.).

ბ) ვერტიკალურ სივრცეში, სადაც მიმდინარეობის დასაწყისი და დასასრული ფაზების არსებობა არ ივარაუდება, მაგრამ დაშვებულია შესაბამისი პუნქტების აღნიშვნა, გამოყენებულია: მოძრაობის დასაწყისისათვის (და მიმდინარეობისათვის) გელა- / დინო-, ხოლო

მიმდინარეობის დასასრულისათვის – **გე-**, **დო-**, **დიშა-** ზმნისწინები. ეს უკანასკნელები აღნიშნავენ არა საკუთრივ მიმდინარეობის პროცესს, რომელიც არ არის ენობრივად კოდირებული, არამედ არსებითად ზემოდან ქვევით მიმართული მოძრაობის დასრულებას რაიმე ზედაპირზე.

1.3 ორიენტაცია. ორიენტაცია, ფართო გაგებით, განიხილება როგორც ზმნური კატეგორია, რომელიც ზმნით გამოხატული მოძრაობის მიმართულებას წარმოგვიდგენს რაიმე გარეგან ორიენტირთან მიმართებით. იმის მიხედვით, თუ რა სახის ორიენტირს ეძლევა უპირატესობა ამა თუ იმ შემთხვევაში, განსხვავებულია ორიენტაციის ტიპებიც.

სივრცული მიმართებების შესწავლა მეგრულში ავლენს ორიენტაციის შემდეგი ტიპების არსებობას:¹²

1.3.1 დეიქტური ორიენტაცია. ამ სახელწოდებით ცნობილია ენებში ფართოდ გავრცელებული მარტივი ორიენტაციის ტიპი, რომლის გარეგანი ორიენტირი არის პირველი ან უმოლაპარაკე პირი. ამ უკანასკნელთან მიმართებით მის მიერ დაკავებული პოზიცია წარმოგვიდგება როგორც პირველი პირის (შესაბამისად, მეორისაც, როგორც უშუალოდ პირველ პირთან კომუნიკაციის პროცესში დაკავშირებული პირის) სივრცე. აღნიშნული ორიენტაცია თავისი არსით *ეგოცენტრულია*, რამდენადაც სამეტყველო სივრცეში მოლაპარაკის როლის გადასვლა სხვა პირზე იწვევს დეიქტური ცენტრის გადაინაცვლებასაც (Лайонз 1978, 291–292); მეგრულში დეიქტური ორიენტაცია გამოიხატება მიმართულებითი **მე-**, **მო-** ზმნისწინებით. **მე-** ზმნისწინი აღნიშნავს მოლაპარაკე პირის სივრციდან გასვლას, მისგან დაშორებას – **მე-**ურს „აქედან (პირველი პირისგან) მიდის“ უფრო ზოგადად ეს არის საიქითო მიმართულების მოძრაობა: „იქითკენ, სადაც მე არა ვარ“; **მო-** ზმნისწინით აღინიშნება მოძრაობის მიმართულება პირველი პირის სივრცისკენ **მო-**ურს „აქეთ (და არა იქიდან) მოდის“ ანუ *სააქეთო*, „აქეთკენ, სადაც მე ვარ“ (შანიძე 1973, 238–240), თუმცა არა ყოველთვის (იხ. ქვემოთ). ამგვარად, დეიქსისის კონტექსტში, ბუნებრივია, არ დგას მესამე პირის საკითხი (Бенвенист 1974, 261 და შემდ.).

განხილული ორიენტაცია შეიძლება დავახასიათოთ როგორც *საკუთრივ სივრცითი ორიენტაცია*, რამდენადაც იგი მოძრაობის მიმართულებას აღნიშნავს მხოლოდ სივრცითი მიმართებების საფუძველზე, ვიზუალური ფაქტორისაგან დამოუკიდებლად. მაგრამ მეგრულში დასტურდება შემთხვევები, როდესაც (მოძრაობა/უძრაობის პროცე-

12 მეგრულში ორიენტაციაზე მსჯელობისას, გარდა იშვიათი გამონაკლისებისა (გაბუნია 1993), ჩვეულებრივ, **მე-** და **მო-** (ზოგჯერ მათგან ნაწარმოები ცალკეული რთული) ზმნისწინების დეიქტურ მნიშვნელობაზე მახვილდება ყურადღება (Кипшидзе 1914, 0118; ქაჯაია 2001).

სები) ერთმანეთს უპირისპირდება მოლაპარაკე პირთან სიახლოვე-სიშორის მიხედვით. ეს უკანასკნელი დგინდება ვიზუალური ფაქტორით. გამოყენებულია ადგილის ზმნიზებები: **ამარ** „აი აქ, აგერ“ – **ემერ** „აი იქ, ეგერ“. ორივე შემთხვევაში ორიენტირად გვევლინება ისევ პირველი პირი, რომლის მხედველობის არეშიც განისაზღვრება მოძრაობა/მდებარეობის ადგილიც: **ამარ/ემერ** მეფურინუნს, **აგერ/ეგერ** „მოფრინავს“, **ამარ/ემერ** ეშმურს „აგერ/ეგერ ადის“, დოთმასხაპანს „ძირს ხტება“, გილმარღვანს „ზევიდან ყრის“, მინმუულუ „შიგ შეაქვს“; გეძუ „ღევს“, ეთოხე „რალაცის ქვეშ ქვეშ ზის“, დინოჯანუ „რალაცაში წევს“ და მისთ.

1.3.2 საგნობრივი ორიენტაცია. ამ ტიპის ორიენტაცია ენებში საკმაოდ იშვიათია.¹³ მეგრულში მის გამოხატვად შეიძლება მივიჩნიოთ სააქეთო მიმართულების **მო-** ზმნისწინი, რაც სავსებით ბუნებრივი ჩანს: **მე-** ზმნისწინისაგან განსხვავებით, რომელიც აღნიშნავს პირველი პირისგან დაშორებას, მოძრაობის მიზნისკენ მიმართულ გარკვეულ ორიენტირს არ გულისხმობს (ამ უკანასკნელს წინადადებაში გამოხატავს მიმართულებით ბრუნვაში დასმული სახელი), **მო-** ზმნისწინი ცალსახად მიანიშნებს პირველ პირზე, როგორც მოძრაობის ორიენტირზე. ეს ფაქტი უკვე მეტყველებს აღნიშნული ზმნისწინის სემანტიკაში დეიქტური კომპონენტის არსებობაზე (ქობალავა 2010, 247), რაც, თავის მხრივ, შესაძლებელს ხდის მის გამოყენებას იმ შემთხვევებშიც, როდესაც გარეგან ორიენტირად გვევლინება არა მხოლოდ პირველი პირის სივრცე, არამედ უმეტესწილად, მოძრაობის სუბიექტისათვის რაიმე თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი ცვლადი ორიენტირი: თავისი ქვეყანა, სოფელი, სახლი, მისთვის უკვე ცნობილი, საინტერესო ადგილი ან პიროვნება და ა.შ. (შდრ. მუშ ცუდეშა მეურს „თავის სახლში მიდის“ – მუშ ცუდეშა მოურს „თავის სახლში მოდის“).

1.3.3 ანაფორული (კანონიკური) ორიენტაცია. მეგრულში იგი ორიენტაციის ყველაზე გავრცელებული ტიპია. დეიქტური ორიენტაციისაგან განსხვავებით, რომელიც, ჩვეულებრივ, ორიენტირებულია მოლაპარაკე პირის სივრცეზე, ანაფორული ორიენტაციის შემთხვევაში მოძრაობა/უძრაობის პროცესთა ლოკალიზაცია ხდება ნებისმიერ ორიენტირთან მიმართებით (მაგ., სახლის წინ, ხის უკან, მთის წვერზე და ა.შ. (Klein 2009).

დეიქტურისაგან განსხვავებით, ანაფორული ორიენტაცია გამოიხატება ლოკაციური ზმნისწინებით, მაგრამ ისინი გამოყენებულია შერჩევით.

13 საგნობრივი ორიენტაციისათვის დაწვრ. იხ. Плуниан 1999.

მორფოსინტაქსური ანალიზი

2. ზმნისწინები, როგორც ენობრივი სისტემის ელემენტები, ფუნქციონირებენ არა იზოლირებულად, არამედ სხვა ენობრივ ერთეულებთან ურთიერთდამოკიდებულებაში. კერძოდ, ისინი დაკავშირებული არიან სახელისა და ზმნის გარკვეულ კატეგორიებთან, მეტყველების სხვა ნაწილებთან. ამ კორელაციის გათვალისწინების გარეშე შეუძლებელია სივრცულ მიმართებათა სრული სურათის წარმოდგენა.

ზმნისწინების მიერ გამოხატული მიმართულება (და ორიენტაცია), ასევე მოძრაობა/უძრაობის ადგილი მხოლოდ ზოგადი მინიშნებაა სივრცულ მიმართებებზე. მათ კონკრეტული ენობრივი (ლექსიკურ-გრამატიკული) მნიშვნელობების დაზუსტება ხდება მორფოსინტაქსურ დონეზე, სადაც ჩართულია შესაბამისი გრამატიკული კატეგორიები. ეს თანაბრად ეხება როგორც ჰორიზონტალური, ისე ვერტიკალური მიმართულების გამოხატვას. ქვემოთ განხილულია აღნიშნული თვალსაზრისით რელევანტური კატეგორიები: **ბრუნება, ასპექტი**.

2.1 ბრუნება. როგორც აღნიშნული იყო (1.2.1), ნებისმიერი მიმართულების მოძრაობის ძირითადი ფაზა, **მ ი მ დ ი ნ ა რ ე ო ბ ა**, ენობრივ ასახვაში წარმოდგენილია უსრული პროცესის სახით, დასაწყისისა და დასასრულისგან დამოუკიდებლად. იგი გამოხატულია მოძრაობა-გადაადგილების აღმნიშვნელ ძირთა შემცველ უსრულასპექტიან (აწმყოსა და აწმყოს თურმეობითის ჯგუფთა) ზმნურ ფუძეებზე *მიმართულებითი*, ან ამ ფუნქციის მქონე *ლოკაციური*, ზმნისწინების დართვით. ეს უკანასკნელები მოცემულ შემთხვევებში აღნიშნავენ მხოლოდ მოძრაობის ზოგად მიმართულებას. მაგრამ თუ კონკრეტულად *საიდან*, *სად*, *საით* წარიმართება მოძრაობა, მორფოსინტაქსურ დონეზე გამოხატულია არსებით სახელთა ბრუნვის ფორმებით და/ან შესაბამისი სემანტიკის ზმნიზედებით. კერძოდ, გამოყენებულია სპეციფიკური ლოკაციური ბრუნვები: 1. **და ა შ ო რ ე ბ ი თ ი** (*აბლატივისა და ელატივის ფუნქციით*) – ბრუნვის ნიშანი **-შე**, უპასუხებს კითხვაზე *სოურე* „საიდან“; 2. **მ ი მ ა რ თ უ ლ ე ბ ი თ ი** (*ილატივის ფუნქციით*) – ბრუნვის ნიშანი – **შა**, უპასუხებს კითხვებზე *სო*, *სოიშა* „სად, საით“: მოძრაობის **-კენ** მიმართულება, *ალატივი*, გამოხატულია აბლატივის **-შე** ნიშნით, რაც იწვევს საპირისპირო მნიშვნელობის ფორმათა დამთხვევას (გარჩევა ხდება კონტექსტით. იხ. ქვემოთ).

სტატიკურ ზმნებთან ლოკაციის ადგილი გამოხატულია სახელის მიცემითი ბრუნვის ფორმით.

როგორც წარმოდგენილი მაგალითებიდან ჩანს, მიმართულების დაზუსტება პირველ სამ შემთხვევაში ხდება ბრუნვის ფორმებით: რაიმე პუნქტისაკენ სვლის მიმართულებას გამოხატავს *ილატივი -შა* ბრუნვის ნიშნით, ხოლო მისგან დაშორებას – *აბლატივი -შე* ბრუნვის

ნიშნით. რაც შეეხება მეოთხე შემთხვევას, **-კენ** მიმართულებას აზუსტებს ძირითადად კონტექსტი:

- (1) მოურს თეურე-**შე** „მოდის იქედან“
- (2) მაჟირა დღას მეულა იშო კიწია-**შა** (საუბრ.)
„მეორე დღეს მიდიან იქეთ კიწიაში“ (ლოლ. 122, 25)
- (3) მუთი შილებე ზუგიდი-**შა** ულა?
„რითი შეიძლება ზუგიდიში წასვლა?“ (ყიფ. 1, 7)
- (4) ბოშიქ მუშ ცუდე-**შა** მოლართუ
„ბიჭი თავის სახლში წამოვიდა“ (ყიფ.31, 3)

2.1.1 ჰორიზონტალური სივრცე

ჰორიზონტალურ სივრცეში კოდირებულ მოძრაობათა მიმართულებებიდან (1.2.1.1) ყველაზე მარტივია მიმართულება **აქეთ-იქით**. იგი გამოხატავს დეიქტური ორიენტაციით განსაზღვრული მოძრაობის მიმდინარეობას დაბრკოლებების, შეფერხებების, გარეშე. მაგრამ მეგრულში გამოხატულია უფრო რთული შემთხვევებიც, როდესაც მოძრაობა განსაზღვრულია არა მისი მიმართულებით, არამედ რაიმე სხვა, მოძრავ ან უძრავ, საგანთან მიმართებით (მიმართებითი ორიენტაცია). შესაბამისად მიმართულება განისაზღვრება როგორც: **წინ-უკან, ზემოდან-ქვემოდან, გავლით-გამოვლით, გვერდით, ირგვლივ**. სახელი, რომლითაც აღნიშნულია მაორიენტირებელი საგანი, მორფოსინტაქსურ დონეზე წარმოდგენილია მიცემითი ბრუნვის ფორმით (კითხვაზე – მის „ვის“, მუს „რას“). შესაბამისი შინაარსების გამოსახატავად გამოიყენება ძირითადად რთული ზმნისწინები: **გინო1-**, **ეთო-**, **ეკო-**, **ელა-**, **ეწო-**, **კინო-**, **მიკო-**, **მოკო-** და მარტივი **-გე-**, **გო-**, **დო-**. მათ **მე-**, **მო-**სთან და ერთმანეთთან აკავშირებთ საერთო სემანტიკა – მოძრაობას გამოხატავენ როგორც უსრულ პროცესს, მის დასაწყისსა და დასასრულზე მინიშნების გარეშე. განსხვავებულია სულიერებისა და უსულოების გამოხატველი ფორმები. მოძრაობის აღნიშნული მიმართულება, დეიქტურ ორიენტაციასთან ერთად, გამოხატულია ძირითადი მიმართულებითი **მე-**, **მო-**, აგრეთვე **მი-** (დეიქსისის გარეშე 1.2.1.1) ზმნისწინებით, რომელთაც მორფოსინტაქსურ დონეზე შეესაბამება დაშორებით და მიმართულებით ბრუნვათა ფორმები.

შდრ.:

1. დაშორებითი (აბლატივი/ელატივი) **-შე**
მე-ურ-ს ცუდე-**შე** „მიდის სახლიდან“
მო-ურ-ს ცუდე-**შე** „მოდის სახლიდან“
2. მიმართულებითი (ილატივი) **-შა**

მე-ურ-ს ცუდე-**შა** „მიდის სახლში“

მო-ურ-ს ცუდე-**შა** „მოდის სახლში“

3. დაშორებითი + მიმართულებითი – **შე/-შა**

მი-რულ-ე ცუდე-**შე** „მირბის სახლიდან“

მი-რულ-ე ცუდე-**შა** „მირბის სახლში“

4. (ალატივი) -**შე**

მე-ურ-ს ცუდე-**შე** „მიდის სახლისკენ“

მო-ურ-ს ცუდე-**შე** „მოდის სახლისკენ“

- (5) უკული აფხაზეთის მხარე-**შე** მიდევონეს კირლე

„მერე აფხაზეთის მხარის-**კენ** წაიყვანეს კირილე“ (ლოლ. 158, 12)

- (6) ხენწიფექ უწუჟ ... დასავლეთი-**შე** ვედავა

„ხელმწიფემ უთხრა ... დასავლეთის-**კენ** არ წახვიდეო“ (კარტ. 14)

მე-, მო-, მი- (და საერთოდ) მიმართულებითი ზმნისწინები გამოხატავენ მხოლოდ დინამიკურ პროცესებს და, ჩვეულებრივ, სტატიკურ ზმნებთან არ გამოიყენებიან. მცირერიცხოვან გამონაკლისებს გვიჩვენებს **მე-** ზმნისწინი:

სტატ. ჯოლორენს წყირი **მე-ხე**

„ძაღლებს რწყილი ასევია“

ზემოდან ↔ ქვემოდან

გინო1-

ა) დინამიკურ ზმნებთან – მოძრაობა რაიმე პუნქტზე ზემოდან, დაბრკოლებების დაძლევათ: **გინო**ულა (<**გინო**-ულა) „რამეზე გადასვლა“, **გინო**-ფურინუა „გადაფრენა“, **გინო**-ნ'ჩურუა „გადაცურვა“, **გინო**-ხოხუა „გადახოხება“ ...

- (7) /ჯამუშიერქ/ გინიილუ ართი გვალა, გინიილუ მაჟირა გვალა, გინიილუ მასუმა გვალა (ყიფ. 75,14)

„/ჯამუშიერმა/ გადაიარა ერთი მთა, გადაიარა მეორე მთა, გადაიარა მესამე მთა“

- (8) იდეს ... ღო ჩხორო გვალა გინიილეს (ყიფ. 78,7)

„იარეს... და ცხრა მთა გადაიარეს“

- (9) გინიილუ თე ბოშიქ მავითოჯირა /ჭადარიშა/

„გადავიდა ეს ვაჟი მეთორმეტე ჭადარზე“ (კარტ. 19)

ბ) სტატიკურ ზმნებთან – რაიმეზე ზემოდან ყოფნა: **გინო**-რინა „გადადგომა“, **გინო**-ხუნა „გადაჯდომა“, **გინო**-ჯირა „გადაწოლა“

- (10) /ცირა/ აკოშკაჟე გინორე (ყიფ. 136,5)

„/გოგო ფანჯრიდან არის გადმომდგარი“

- (11) /ძღაბი/ გინოჯანუ ბალკონს ღო უჯინე (ხუბ. 199, 38)

„/გოგო/გადაწოლილია აივანზე და უყურებს“

ეთო- /ითო-

ა) დინამიკურ ზმნებთან – მოძრაობა რამის ქვეშ, ქვემოდან (აღნიშნული მნიშვნელობით იშვიათია) გვხვდება: **ეთოლუაფა** „რამის ქვეშ მოძრაობა“; **ეთოლუნა** „ქვევიდან მიყოლა“; **ეთოჭირინაფა** „რაიმეს ქვეშიდან ამოწვდენა“ ...

(12) ჯოლორქ ურემს ეთულუუ დო გოურქუ

„ძაღლმა ურემს ქვემოდან ამოუარა და გაიქცა“

ბ) სტატიკურ ზმნებთან – რამის (ხის, რაიმე გადაფარებულის, გადახურულის...) ქვეშ მყოფობა: **ეთო-რინა** „რამის ქვეშ დგომა“; **ეთო-ხუნა** „რამის ქვეშ ჯდომა“; **ეთო-ნ'ჯირა** „რამის ქვეშ წოლა“; **ეთო-ძვენა** „რამის ქვეშ დება“ ...

წინ ↔ უკან

ეწო- / აწო- / იწო-

ა) დინამიკურ ზმნებთან – მოძრაობა წინ გასასვლელად, გასასწრებად; წინ გაძლოლა; **ეწულა** (<ეწოულა) „წინ გასვლა“; **ეწო-ლუაფა** „გასწრება“; **ეწო-ლუნა** „გაძლოლა“ ...

(13) /ჭკოლა ცხენს/ეწოყუნაფუდიკო წოხოლე ... ბედაური იყიდ.(ხუბ.41,23)

„გამხდარ, მჭლე ცხენს წინ რომ გასძლოლოდი...ბედაური იქნებოდა“

ბ) სტატიკურ ზმნებთან – ვინმეს, რამის წინ მყოფობა: **ეწო-რინა** რამის წინ, წინა მხარეს... დგომა, ჯდომა, წოლა

(14) ცირა ეწორე აბარწასია (ხუბ. 62, 22)

„გოგო დგას აივანზე“

(15) ქემერთესინი, დედიბის ბალანა კართას ეწუხედუ

„რომ მივიდნენ, დედაბერს ბავშვი კალთაში ეჯდა“

კინო-

ა) დინამიკურ ზმნებთან – უკან, უკანა მხარეს ან უკანა მხრისკენ მოძრაობა: **კინ-ულა** (<**კინო-ულა**) „უკან გადასვლა“; **კინო-კინა** „უკან დაწევა“; **კინო-სქილადა** „უკან დარჩენა, ჩამორჩენა“; **კინო-ტება** „უკან მოტოვება“..

ბ) სტატიკურ ზმნებთან – უკანა სივრცეში ყოფნა, დება: **კინო-რე** „რალაცის უკან დგას“; **კინო-ხე** „რალაცის უკან ზის“; **კინო-ჯანუ** „რალაცის უკან წევს“.

მიკო-

ა) დინამიკურ ზმნებთან – ვინმესთან, რამესთან ახლოს (გვერდით, წინ, უკან...) გავლა, ჩავლა, შევლა. მიკულა „გავლა, ჩავლა“, **მიკო-რუ-**

ლა სირბილით გავლა, ჩარბენა...

(16) მიკულუ ათე მაზურზულარს კოჩქ (ხუბ. 23.10)

„გაუარა ამ მტირალას კაცმა“

ბ) სტატიკურ ზმნებთან – ვინმესთან, რამესთან ახლოს, გვერდით ყოფნა: **მიკო-რინა** „რამესთან დგომა, **მიკო-ხუნა** „მიჯდომა“, **მიკო-დეა-ლა** „მიდება“, **მიკო-დგუმა** „მიდგმა“, **მიკო-ძვენა** „რამესთან დება“, **მიკო-კირუა** „მიბმა“ და ა.შ.:

(17) ცხაცხუშ ჯინს ... მიკოკირუნია თი ძღაბი (ხუბ.150, 22);

„ცაცხვის ძირას... აბიაო ის გოგო“

(18) თე მუნაფა ცას ვემიკოხე

„ეს ღრუბელი ცას არ „აკერია“

მოკო- ვარიანტი შედარებით იშვიათია. არ დასტურდება სტატიკური ფორმები.

ა) დინამიკურ ზმნებთან – ვინმესთან, რამესთან გამოვლა, ჩამოვლა:

(19) ბოშიქ ნდიენს მუკულუ დო ...მუში 'უდეშა ქომორთუ (ყიფ. 31, 2)

„გაჟმა დევებს გამოუარა და ...თავის სახლში მოვიდა“

(20) მუკურულუ დედიბიქ /ნდემც/ (ყიფ.61, 22)

„გამოურბინა დედაბერმა დევს“

ელა-

ა) დინამიკურ ზმნებთან – ვინმეს, რამის გვერდით გავლა, ჩავლა; გვერდით გაყოლა; გვერდის ავლა: **ელ-ულა** (<**ელა+ულა**) „გვერდით გავლა, ჩავლა“, **ელა-ლუაფა** „გვერდის აქცევა“, **ელა-ჰუნა** „გვერდით გაყოლა“, **ელა-რთინა** „გვერდის აქცევა“, **ელა-ჰონაფა** „გვერდით თანხ-ლება“

ბ) სტატიკურ ზმნებთან – ვინმეს, რამეს გვერდით მყოფობა: დგომა, ჯდომა, წოლა, დება (სულიერებთან საარვისო ქცევით): **ელა-რინა** „გვერდით ყოფნა“, **ელა-ნ'ჯირა** „გვერდით წოლა“, **ელა-დგუმა** „გვერდით დგომა“, **ელა** ძვენა „გვერდით დება“, **ელა-ხუნა** „ვინმეს, რამეს გვერდით ჯდომა“ ...

(21) დიდა ელუხე (<ელა-უ-ხე) ბალანას

„დედა გვერდით უზის ბავშვს“

(22) ძღაბი ელახე ლაფარას „გოგო ზის ლაფაროში“

ეკო-

ა) დინამიკურ ზმნებთან – მოძრაობა ქვევიდან ზევით დახრილ ზედაპირზე, რაიმე არავერტიკალურ სიმაღლეზე – აღმართზე, მთა-

ზე, ... (მაგრამ არა კიბეზე) ასვლა: **ეკო-ულა (>ეკ-ულა)** „აღმართზე ამოსვლა/ასვლა“, წყლიდან ნაპირზე გამოსვლა; **ეკო-რულა** „აღმართზე ამორბენა, არბენა“, **ეკო-ლალა** „აღმართზე ამოტანა/ატანა“, **ეკო-ნ/ჩურუა** „წყლიდან **ამო-სვლა**, გამოცურვა“, **ეკო-ჟოთამა** „წყლიდან ამოგდება“..

ამ შემთხვევაშიც ქვევიდან ზევით მოძრაობა წარმოდგენილია გრამატიკულად კოდირებულ ორ ეტაპად:

1. წყლიდან ნაპირზე – დედამიწის ზედაპირზე ასვლა / ამოსვლა (= ქართ. ამო-, ა-), გამოხატულია აბლატივის ფორმით: ზღვაზე **ეკილუ** „ზღვიდან ამოვიდა“; 2. დედამიწის ზედაპირიდან აღმართზე ასვლა/ამოსვლა, გამოხატულია მიმართულებითი ბრუნვის, ალატივის, ფორმით: **ეკობონიშა ეკილუ** „აღმართზე ავიდა“. ორივე შემთხვევაში სასტარტო ზედაპირად გვევლინება ბუნებრივი ორიენტირი – წყლის ან დედამიწის ზედაპირი:

- (23) სუმი ქალაქიშა ოკო იკილესკო (ყიფ. 4, 30)
„სამ ქალაქში უნდა ამოსულიყვნენ ნაპირზე“
- (24) „ტარიელქ“ გეკონჩურუ ძგაშა (ყიფ. 103, 27)
„ტარიელმა გამოსცურა ნაპირზე“
- (25) ხრისტაგანქ... ქინასხაპუ ზღვას რაშით, გოურქუ დო **ეკილუ** მელენ ძგას (ყიფ. 89,25)
„ქრისტაგანი ... ჩახტა ზღვაში რაშით, მოუსვა და **ამოვიდა** გაღმა ნაპირას“
- (26) რაშიში გეხუნელო გვერდი გვალაშა ეკულა გაათუუ (ყიფ. 31,5)
„რაშზე შემჯდარმა ნახევარი მთა აიარა“ („ასვლა დაასრულა“)

ბ) სტატიკური ზმნებისათვის **ეკო-** ზმნისწინით გამოხატული ლოკაციის ადგილი დაფიქსირებულია მხოლოდ თუდო „ქვევით, დაბლა“, ქვედა სივრცეში – ბუნებრივ სასტარტო ზედაპირზე: **ეკო-რინა** „ნაპირთან დგომა“, **ეკო-ხუნა** „ნაპირთან ჯდომა“, **ეკო-ძვენა** „ნაპირთან დება“..

- (27) ...კითხუ ზღვას იკორდუნი თი კორქ (ხუბ. 24,23)
„ჰკითხა ზღვის პირას რომ იდგა იმ კაცმა“
- (28) სი გვერშაპი გიჟვილუნი თიში ძვალეფი ეკო-ხიბუ ზღვა პისია (ხუბ. 13,19)
„შენ გვერშაპი რომ მოგიკლავს, იმისი ძვლები მიყრილია ზღვის პირასო“
- (29) სქანი სქუა თინა იყი, ნამუთი ... ხვალე ეკი-ხვენუაფუ ცებურსიე (ყიფ. 10, 6-7)
„შენი შვილი ის იქნება კერიასთან მარტო რომ იჯდებაო“

მაგრამ რამდენადაც აღნიშნული სასტარტო ზედაპირი ამავე

დროს არის ჰორიზონტალური სივრცის ნაწილიც, **ეკო-** ზმნისწინი გამოყენებულ იქნა ამ საზიარო სივრცეშიც უკვე გაფართოვებული მნიშვნელობით: ნებისმიერ ობიექტთან ახლოს, გვერდით მყოფობის აღსანიშნავად: **ეკო-**უნა „უკან მიყოლა“

გე-

დინამიკურ ზმნებთან – უკან დადევნება, მიყოლა, დაწევა: **გე-**თხოზინი „დადევნება“, **გე-**უნა „უკან მიყოლა, კვალში ჩადგომა“, **გე-**ჭიშაფა „დაწევა“

- (30) გაითხოზუ თე კვირკვის (ხუბ. 110, 22)
„უკან დადევნა ამ გორგალს“
- (31) გაიყუნა მუსით აუხვადუქუნი (ხუბ. 29, 5)
„უკან გაყევო (=კვალში ჩადგომა), რასაც შეხვდებიო“
- (32) ასე გიგოჭიშუა ისია (ხუბ. 51, 37)
„ებლა დავეწევი იმასო“

სტატიკურ ზმნებთან – სწორ ზედაპირზე, რამეზე ჯდომა, წოლა, დგომა: **გე-**რე „რამეზე დგას“, **გე-**ჯანუ „რამეზე წევს“, **გე-**ხე „რამეზე ზის“..

გო-

ა) დინამიკურ ზმნებთან – მოძრაობა-გადაადგილება შიგნიდან გარეთ ან რისამე ირგვლივ, გარშემო: **გო-**დგუმა „გარეთ გადგმა“, **გო-**ლაფა „საიდანმე გამოვარდნა; გაქცევა“, გოლება „გავლა, შემოვლა“, **გო-**ლა'აფინი „ირგვლივ თამაში, ცეკვა“, **გო-**რსიოლუა, „გარშემო ტრიალი“, გოსხაპუა „ხტომით, ცეკვით შემოვლა, საიდანმე გადანტომა“, **გორაყუა** „გარეკვა“, გორქუალა „სწრაფად გაქცევა“.

- (33) ქიჭანუუ თე ბოში დო უწუუ-მოლართია, სქუა დო ტყას გოლება-ფუა ჩქიმსია (ხუბ. 70, 17)
„დაიბარა ამ ბიჭმა და უთხრა – წამოდიო, შვილო, და ტყეს შემოგატარებ ჩემსო“
- (34) გედოხოლდ თე ცხენს დო გოურქუუ დო მეურს (ხუბ. 67,16)
„დაჯდა ამ ცხენზე და გაქუსლა და მიდის“

ბ) სტატიკურ ზმნებთან – რაიმეს ირგვლივ, გარშემო მყოფობა: **გო-**რინა „რაიმეს ირგვლივ, გარშემო დგომა“, **გო-**ხუნა „ირგვლივ სხლომა“, **გო-**ძვენა „გარშემო დება“

- (35) ქოძირ წყარცჷ ქგოძჷ ჩხომი (ყიფ. 69, 23)
„ნახა წყალზე/ მდინარეზე გადებულია თევზი“
- (36) ჩქიმი რაშის ართ ცინდას ოკო გოძდას მუკმუკი ლინჯიშ ქკადი-ლი რშვილი (ხუბ. 125, 10)

„ჩემს რაშს ერთ მტკაველზე უნდა ჰქონდეს შემოკრული სპილენ-
ძის ნაჭედი წნული“

დო-

ა) დინამიკურ ზმნებთან – ზევიდან ქვევით მიმართული მოქმედება, რომელიც წყდება რაიმე ზედაპირზე. აქცენტირებულია თვითმოქმედების პროცესი (შდრ. გე-ბუმა რამეზე დასხმა – დო-ბუმა „ძირს დაღვრა...“). სტატიკური ფორმები არა ეწარმოებათ. დო-რთა „დაბრუნება“ დო-გაფა „დაგება“, დო-დგუმა „დადგმა“, დო-დვალა „დადება“, დო-კორუა კარვის დადგმა, დო-ლაფა „დავარდნა“, დო-ნთხაფა „დაცემა“ დო-ნჯირა „დაწოლა“, დო-რაგვაფა „წაქცევა“, დო-სორგუა „დახვავება“ დო-წკარუა დაწყობა, დალაგება, დო-ხუნა „დაჯდომა“..

შიგნით ↔ გარეთ

2.1.1.1 მოძრაობის მიმართულების აღსანიშნავად -**შე** და -**შა** ნიშ-
ნიანი ბრუნვის ფორმები გამოყენებულია მოძრაობის დასაწყისისა და
დასასრულის აღმნიშვნელ ზმნისწინებთანაც. რამდენადაც დასაწყისი
და დასასრული ფაზები თავიანთი მნიშვნელობით ცალსახად ემ-
თხვევიან რაიმე სივრცეში შესვლისა (დასასრულისა) და გამოსვლის
(დასაწყისის) პროცესებს, მკაცრად დაცულია შესაბამის ლოკატიურ
ბრუნვათა ფორმების გამოყენებაც: მიმართულებითი ბრუნვა (-**შა** და-
ბოლოებით) გამოხატავს მოცემულ სივრცეში შესვლის, დაშორებითი
ბრუნვა (-**შე** დაბოლოებით) კი – გამოსვლის პროცესს. განსხვავებული
ზმნისწინები განსხვავებულად ახასიათებენ შესვლა-გამოსვლის სივრ-
ცეს.

მითო – (<მი+თო).

ა) დინამიკურ ზმნებთან – მოძრაობა გარედან შიგნით: რაიმე სილ-
რმეში, მცირე შემოზღუდულ სივრცეში – სოროში, ტყეში, ფულურო-
ში და მისთ.: მით-ულა (<მითო+ულა) „შიგ შესვლა“, მითო-ხოხუა „შიგ
შეძრომა, შეხოხილება“, მითო-ფურინუა „შიგ შეფრენა“, მითო-ონაფა
„შიგ შეყვანა“, მითო-დგუმა „შიგ შედგმა“, მითო-დვალა „შიგ შედება“
და ა.შ.

(37) მუქ ჯაქოქაშა მითი-ილუ (კარტ. 8, 16)

„თვითონ ხის ფულუროში შევიდა“

ბ) სტატიკურ ზმნებთან – აღნიშნულ სივრცეში მყოფობა: მითო-

რინა „შიგ დგომა, ყოფნა“, **მითო**-ძვენა „შიგ დება“, **მითო**-ხუნა „შიგ ჯდომა“, **მითო**-(ნ)ჯირა „შიგ წოლა“, **მითო**-სვანჯუა „შიგ დასვენება“ და ა.შ.

(38) ათაქ /ტყას/ მუშა **მითო**-რე (ხუბ. 70₂₃)

„აქ /ტყეში/ მუშა დგას (არის)“

(39) თე ძლაბიშ გური ქუას **მითო**-ძუდე (ყიფ. 6, 31)

„ამ გოგოს გული ქვის ქვეშ იდო“

(40) ჩიტი **მითო**-ხედუ გალიას (ქსს 1, 250₂)

„ჩიტი იჯდა გალიაში“

მინო- /მილა- /მიმო-

სინონიმური ზმნისწინები, რომელთა შორის (ქვემოაღნიშნული მნიშვნელობით) ყველაზე ხშირია მინულა.

ა) დინამიკურ ზმნებთან – მოძრაობას გარედან შიგნით რაიმე ჩაკეტილ, შემოკავებულ, მაგრამ არა ძალზე შემოზღუდულ, სივრცეში – ოთახში, შენობაში, ეზოში და ა.შ.: მინ-ულა (<**მინო**+ულა „შიგ შესვლა“, **მილა**-რასუა „შიგ შერევა“, **მინო**-დგუმა „შიგ შედგმა“, **მინო**-სონაფა „შიგნით შეყვანა“, მინო-ლალა „შიგნით შეტანა“, **მინო**-რულა „შიგნით შერბენა“, **მილა**-რგინუა „შიგ შეგორება“, **მილა**-დვალა „შიგ შედება“, **მილა**-ჯლონა „შიგ შეგზავნა“ და ა.შ.

(41) კორქ თე დროს მიმელ დინახალე (ხუბ. 21, 8)

„კაცი ამ დროს შევიდა შიგნით“

(42) მიმელეს ჟირხოლოქ ცუდეშა

„შევიდნენ ორივენი სახლში“

(43) მუნ-ილით დო თქვა გეჭოფით (ხუბ. 22, 11)

„შემოდით და თქვენ აიღეთ“

ბ) სტატიკურ ზმნებთან – აღნიშნულ სივრცეში მყოფობა (გამოყენებულია მხოლოდ მილა-): **მილა**-ხუნა „შიგნით ჯდომა“, **მილა**-რინა „შიგნით დგომა, ცხოვრება“, **მილა**-(ნ)ჯირა „შიგნით წოლა“, მილა-დგუმა „ავეჯის და მისთ შიგნით დგომა“, **მილა**-ძვენა „შიგნით დება“ და ა.შ.)

(44) მულარენ თი ცუდე მუმაქ ქიმეჩ (ხუბ. 127, 29)

„შიგნით რომ არის/ცხოვრობს, ის სახლი მამამ მისცა“

(45) ამარი მულაძუნია (ხუბ. 22,10)

„აგერ (შიგნით) დევსო“

მიშა-(<მი+შა)

ა) დინამიკურ ზმნებთან – მოძრაობა გარედან შიგნით რაიმე სიღრმეში, მჭიდრო გარემოში, მასაში – ხალხში, ტყეში, ზღვაში და ა.შ. **მიშ**-ულა „შიგ შესვლა“, **მიშა**-(ნ)ჩურუა „შეცურვა“, **მიშა**-სონაფა „შეყვანა“

(46) /ბოშიქ/ ზღუა დო ზღუა შქაშა მიშეელუ (ყიფ. 45, 31)

„ბიჭი ზღვასა და ზღვას შორის შევიდა“

(47) ოთიფუშა მიშეელუ ჩხოულენქ (ხუბ. 170, 14)

„სათივეში შევიდნენ ძროხები“

(48) მიშეელეს ართი დიდი უდაბნო ტყაშა (ყიფ. 18, 24)

„შევიდნენ ერთ დიდ უდაბურ ტყეში“

ბ) სტატიკურ ზმნებთან – დახურულ ან შემოფარგლულ სივრცეში ყოფნა, ჯდომა, წოლა, დგომა... **მიშა**-ხუნა „შიგნით ჯდომა“, **მიშა**-რინა „შიგნით ყოფნა“, **მიშა**-(ნ)-ჯირა „შიგნით წოლა“, **მიშა**-დგუმა „შიგნით დგომა“, **მიშა**-ძვენა „შიგნით დება“..

გითო (<გი+თო)-

ა) დინამიკურ ზმნებთან – მოძრაობა შიგნიდან გარეთ; სიღრმიდან, მცირე, შემოზღუდული სივრციდან (სოროდან, ფულუროდან და მისთ., ასევე ტყიდან, ეკალბარდიდან...) გასვლა/გამოსვლა: **გით**-ულა (<გითო+ულა) „გამოსვლა“, **გითო**-რულა „გამორბენა“, **გითო**-სხაპუა „გამოხტომა“:

(49) სოროშე ქიჭე ჟვაბუქ გითილუ (კარტ. 15)

„სოროდან პატარა ბაყაყი გამოვიდა“

(50) გითილეს მაჟია განიშე (კარტ. 19)

„გავიდნენ მეორე მხარეს“

გიმო- (გი+მო)

ა) დინამიკურ ზმნებთან – მოძრაობა შიგნიდან გარეთ; რაიმე შემოსაზღვრული სივრციდან (შენობიდან, ოთახიდან...) გასვლა/გამოსვლა: **გიმო**-ულა (<გიმო+ულა) „გამოსვლა“

(51) გიმილუ ბოშიქ დო მიდართეს ონადირუშა (ხუბ. 11, 2)

„გამოვიდა ბიჭი და წავიდნენ სანადიროდ“

გიშა-

ძირითადად დინამიკურ ზმნებთან გვხვდება

ა) დინამიკურ ზმნებთან მოძრაობა შიგნიდან, რაიმე სიღრმიდან, მჭიდრო გარემოდან, ან რაიმე მასიდან – წყლიდან ხალხიდან, ტყიდან, ზღვიდან და ა.შ გასვლა, გამოსვლა: **გიშა**-ულა „გამოსვლა შემოფარგლული სივრციდან“, **გიშა**-ლალა „გამოტანა შემოფარგლული სივრციდან“..

(52) /ბოშიქ/ გვალო გოკვათუ დო გიშეელუ ჩხოშიში ქვარაშე (ყიფ. 48, 5)

„ბიჭმა/ მთლად გაჭრა და გამოვიდა

თევზის მუცლიდან“

გინო2-

ა) დინამიკურ ზმნებთან – მოძრაობა შიგნიდან გარეთ; ტერიტორიულად შემოსაზღვრული, მაგრამ არა შეზღუდული, სივრციდან (სახლიდან, ეზოდან...) გასვლა/წასვლა:

(53) /ომბოლქ/ გინილუ მუში მახორობაშე (ყიფ. 23, 7)

„ობოლი გავიდა (წავიდა) თავისი სახლიდან“

(54) უჩაში ჯიმაქ გინილუ ცუჩე, ოსური ოკო ითხუასი (კარტ. 18)

„უფროსი ძმა სახლიდან წავიდა, ცოლი უნდა ითხოვოს“

ბ) სტატიკა საერთო აქვს ჰორიზონტალურთან.

ორივე სახის მოძრაობაში გარჩეულია: ა) საკუთრივ ვერტიკალური მიმართულება; ბ) მიმართულება ზევითკენ, მაგრამ არა ვერტიკალურად, არამედ დახრილი ტრეექტორიით.

2.1.2 ვერტიკალური სივრცე მოძრაობა ქვევიდან ზევით

ვერტიკალური მოძრაობა-გადაადგილება, მოძრაობის ხასიათიდან გამომდინარე, გარკვეულ თავისებურებებს ავლენს. პირველ ყოვლისა, ვერტიკალურ სივრცეში მოძრაობა არ იძლევა მოძრაობის ფაზების გამოყოფის შესაძლებლობას. აქ ლაპარაკია მხოლოდ მიმდინარეობაზე, რომლის მიმართულება განისაზღვრება დედამიწის ზედაპირთან (გადატანით – ნებისმიერ სხვა სიბრტყესთან) მიმართებით. შესაბამისად, -**შე**, -**შა** ნიშნიანი ფორმები გამოიყენება ზედაპირიდან დაშორებისა (მიმართულება ქვევიდან ზევით) და მისკენ მიმართულ (ზევიდან ქვევით) მოძრაობათა აღსანიშნავად.

ეთო-

ნაკლებად გავრცელებულია დინამიკური შინაარსით. ხშირია სტატიკური მნიშვნელობით. აღნიშნავს:

ა) დინამიკურ ზმნებთან – მოძრაობა რამის ქვეშ, ქვემოდან. ამ რიგისაა: **ეთო-ცუნაფა** „რამეს ქვეშ ჩაყოლიება“, **ეთო-ლუაფა** „რამეს ქვეშ გატარება“;

ბ) სტატიკურ ზმნებთან – რამის ქვეშ მყოფობა, ჯდომა, წოლა, დგომა: **ეთო-რინა** „რამის ქვეშ დგომა“, **ეთო-ხუნა** „რამის ქვეშ ჯდომა“, **ეთო-ნჯირა** „რამის ქვეშ წოლა“, **ეთო-დგუმა** „რამ დადგმა“, **ეთო-დვალა** „რამის ქვეშ დება“..

ე-

მოძრაობა ქვევიდან ზევით, დინამიკურ ზმნებთან – გამოსატაცს

მცენარის (ბალახის, ბუჩქის, ხის) აღმოცენებას, ნიადაგიდან ამოსვლას, გამოჩენას, მაგრამ არა შემდგომ ზრდას. ანალოგიურად იგი აღნიშნავს აგრეთვე თმის, წვერ-ულვაშის, კბილების ამოსვლას. ე-თი გაფორმებულ სხვა, არა მოძრაობა-გადაადგილების აღმნიშვნელ, დინამიკურ ზმნებშიც (მათი რაოდენობა საკმაოდ დიდია) გამოხატულია ზევითკენ მცირე მანძილზე (ყოველ შემთხვევაში, ადამიანის სიმაღლის ფარგლებში) ორიენტირებული ქმედება: ე-ულა „ამოსვლა“, ე-ფურინუა „აფრენა“, ე-სხაპუა „ახტომა“, ე-ფონაფა „აყვანა“, ე-ჭოფუა „აღება“, ე-კინა „აწევა“ და ა.შ.

(55) ირ წანას ფხაჩქუნქ თაქ სიმინს... , გ-ე-ურს ჯგირო, მირდუ ძა-ლამს... (ხუბ. 23, 20-21)
„ყოველ წელს ვთოხნი აქ სიმინდს..., ამოვა კარგად, გაიზრდება ძალიან...“

ე+შა-

ა) დინამიკურ ზმნებთან ვერტიკალური მიმართულებით მოძრაობა-გადაადგილება ქვევიდან ზევით (=ქართ. ამო, ა): ეშ-ულა (<ეშა+ულა) – „ამოსვლა/ასვლა“, ეშა-თხოზინი „ამოდევნება/ადევნება“, ეშა-რულა „ამორბენა/არბენა“, ეშა-სხაპუა „ამოხტომა/ახტომა, ეშა-ხოხუა „ამოხოხება/ახოხება“, ეშა-ლალა „ამოტანა/ატანა/, ეშა-ფონაფა „ამოყვანა/აყვანა“, ეშა-ჩქუმალა „ვინმეს ამოგზავნა/აგზავნა“, ეშა-ჯლონა „რამის ამოგზავნა/აგზავნა“..

მოძრაობის მოცემული ტიპი, უცვლელი ზმნისწინის პირობებში, წარმოდგენილია გრამატიკულად კოდირებულ ორ ეტაპად:

1. მოძრაობა შეიძლება გამოხატავდეს ნებისმიერი ქვედა საწყისი პუნქტიდან – ქვესკნელიდან, ორმოდან, ჭიდან, ხის ფულუროდან, ქვაბიდან, მილიდან, ჭურჭრუტანიდან... მაღლა, საორიენტაციო ზედაპირამდე ამოსვლას. შესაბამისად, მოძრაობის მიმართულება, როგორც საწყისი პუნქტიდან დაშორება (კითხვაზე სოურე „საიდან?“) აღინიშნება დაშორებითი ბრუნვის, აბლატივის, ფორმით (ნიშანი -შე):

(56) გინწყუ დიხაქ დო ეშეელუ ნდემქ
„გაიხსნა მიწა და ამოვიდა დევი“ (ყიფ. 60, 23);

(57) ჩხომქ წყარიშე გეშასხაპუ
„თევზი წყლიდან ამოხტა“ (ყიფ. 48, 1)

(58) თენეფი ირფელი გეშაჯლონუ ე ბოშიქ ეშე, ბოლოს ოსურსქუალე-ფი გეშახუნუ (ხუბ. 5, 11-12)
„ეს ყველაფერი ააგზავნა ამ ვაჟმა ზევით, ბოლოს ქალიშვილები ასვა“

2. მოძრაობა შეიძლება იწყებოდეს უკვე საორიენტაციო ზედაპირიდან (ან აღნიშნულ ზედაპირამდე დაწყებული, გრძელდებოდეს)

ზევით, გაშლილ სივრცეში, ე.ი. მიმართებოდეს მალა, იქნება ეს – ხეზე, კიბეზე, მთაზე, ცაში... ასვლა. ამ შემთხვევაში მოძრაობის მიმართულება **ეშე-** „ზევით“ (კითხვაზე სო „საით?“) გამოიხატება *მიმართულებითი ბრუნვის, ალატივის ფორმით* (ნიშანი **-შა**):

- (59) **იშეელუ** ჭადარი-შა „ავიდა ჭადარზე“ (კარტ. 19)
- (60) ჯორქ გინირთუ მუმულო, **ქაშაფურინუ** ჯა-შა (ყიფ. 10,31)
„ჯორი გადაიქცა მამლად, **აფრინდა** ხეზე“
- (61) მა ჟი ჯაში ნოყველას ქომუასხუპი, იფშეელი **ჯა-შა** (ყიფ. 46, 15)
„მე ზევით ხის ტოტს მოვეჭიდე, ავედი ხეზე“

ბ) სტატიკურ ზმნებთან **ეშა-** ზმნისწინი, ბუნებრივია, გამოხატავს მოძრაობის სუბიექტის **ჟი//ჟილო** „ზედა“ სივრცეში ყოფნა/მდებარეობის პროცესს. შესაბამისად, გვხვდება: ჯას „ხეზე“, ორთვალს „სახურავზე“ ... **ეშა-ხე**, **ეშა-ძუ** „ზევით, ხეზე, სახურავზე... წევს, ზის, დევს“.¹⁴ ვიზუალურად ქვემოდან შდრ. გიმოძვენა „ზევით დება“ ...

ეკო-

ა) დინამიკურ ზმნებთან – მოძრაობა ქვევიდან ზევით დამრეც ზედაპირზე (მთაზე ან რაიმე არავერტიკალურ სიმაღლეზე) ასვლა, წყლიდან ნაპირზე ამოსვლა: **ეკო-ულა** (>**ეკ-ულა**) „აღმართზე ასვლა/ამოსვლა“, **ეკო-რულა** „აღმართზე ბ) მოძრაობაში აღნიშნულია მიმართულება ზევითკენ, მაგრამ არა ვერტიკალურად, არბენა/ამორბენა“, **ეკო-/ნ/ჩურუა** „წყლიდან გამოცურვა“, **ეკო-ყოთამა** „წყლიდან ამოგდება“, **ეკო-ღალა** „აღმართზე ატანა“..

- (62) რაშიში გეხუნელო გვერდი გვალაშა **ეკ-ულა** გაათუუ (ყიფ. 31,5)
„რაშზე შემჯდარმა ნახევარი მთა აიარა“ („ასვლა დაასრულა“)
- (63) სუმი ქალაქიშა ოკო იკილესკო (ყიფ. 4, 30)
„სამ ქალაქში უნდა ამოსულიყვნენ ნაპირზე“

ელა-¹⁵

დინამიკურ ზმნებთან – გამოხატავს გვერდიდან ამოსვლას, აღმა სვლას. ძირითადად გამოიყენება მზისა და მთვარის ამოსვლის გამოსახატავად: **ელულა** (<**ელა+ულა**-ა)

- (64) გიორგიქ ელენწყ ლეკური (ხუბ. 146, 29)
„გიორგიმ ამოიხსნა ხმალი“

14 ქვედა სივრცის გამომხატველ სტატიკურ ფორმაში **ეშა-ხუნა**, რომელიც განმარტებულია (ქაჯაია 2001, 569) როგორც „ჩაჯდომა შუაში“, **ეშა-** შეიძლება იყოს მხოლოდ **დიშა-** „ქვევით შუაში“ ზმნისწინის ვარიანტი. შდრ. **დინო** > **ინო** „ზევიდან ქვევით სიღრმეში“.

15 **-ელა** ზმნისწინის სემანტიკასთან დაკავშირებით იხ. გერსამია და ახალაია 2017.

ბ) სტატიკურებთან – რაიმეს გვერდით მდებარეობას: ალა-რინა „გვერდით ყოფნა /დგომა“; ალა-დგუმა – გვერდით დადგმა; ალა-ძვენა „გვერდით დება“; ალა-ნჯირა „გვერდით წოლა“...

მოძრაობა ზევიდან ქვევით

გამოყენებულია როგორც მარტივი, ისე რთული ზმნისწინები: **გე-**, **დო- გელა-**, **დიკო-**, **დილა-**, **დინო-**

გე-

ა) დინამიკურ ზმნებთან – ზემოდან ქვევით მიმართული მოძრაობის დასასრული რაიმეზე, რისამე ზედაპირზე, რაც გამოხატულია შესაბამისი სახელის მიცემითი ბრუნვის ფორმით: **გე-ბუმა** „რამეზე ზედ-სხმა“ („დასხმა“), **გე-გაფა** „რამეზე ზედ-გება“ („დაგება“), **გე-ნთხაფა** „რამეზე ზედ-დაცემა, თავდასხმა“, **გე-ნწყუალა** „რამეზე ზედ-წყობა, ზედ-ლაგება“ („და-წყობა, და-ლაგება“), **გე-ყოთამა** „რამეზე ზედ-გდება“ („და-გდება“), **გე-დგუმა** „რამეზე ზედ-დგმა“ („და-დგმა“), **გე-ნჯირა** „რამეზე ზედ წოლა“ („და-წოლა“), **გე-ხუნა** „რამეზე ზედ – ჯდომა“ („და-ჯდომა“)...

(65) ართი სენს ჩქიმოთ გიობი ჩილამური დო მაჟირა ნდიშოთია (ხუბ. 11, 30)

„ერთ თეფშზე ჩემთვის დაასხი (ზედ ასხი) ცრემლი და მეორეზე – დევისთვის“

(66) როშაპიქ ქუაშ წვანს ქიგიანთხუ დო იშო ქიგელურუ (ხუბ. 62, 29)
„როშაპი ქვის წვერზე დაეცა და ზედ მოკვდა“ (და-ა-კვდა)

ბ) სტატიკურ ზმნებთან – სხეულის, საგნის მდებარეობა რამეზე, რისამე ზედაპირზე: **გე-რე** „ზედ-დგას“ (ცოცხ.), **გე-დგუ** „ზედ დგას“ (არაცოცხ.), **გე-ჩანს** „ზედ-დგას“ (მცენ.), **გე-ხე** „ზედ-ზის“, **გე-ჯანუ** „ზედ წევს“, **გე-ძუ** „ზედ დევს“, **გე-სორგუ** „ზედ ყრია“ ...

(67) დღას მის გუგონებუ: გვერს ულუ გედგუდუნი (ყიფ.187, 15-16) „რო-დისმე ვინმეს სმენია, რომ გველს ულელი ზედ ედგას“

დინო- (> ინო-)

ა) დინამიკურ ზმნებთან – მოძრაობა ზევიდან, საორიენტაციო ზედაპირიდან ქვევით; სიღრმეში გამოყენებულია იგივე ზმნისწინი **დინო-**, მოძრაობის სივრცე და მანძილი განსაზღვრული არ არის: **დინო-ულა** (დინო+ულა) – „რამეში ჩასვლა“, **დინო-დვალა** ჩადება, **დინო-სხაპუა** „ჩახტომა“, **დინო-ლალა** „ჩატანა“, **დინო-ყონაფა** „ჩაყვანა“, **დინო-ნთხაფა** „ჩა-ვარდნა“, **დინო-ხუნაფა** „ჩასმა“, **დინო-რღვაფა** „ჩაყრა“, **დინო-წყარუა** „ჩაწყობა, ჩალაგება“ ...

- (68) მუში ოზეს დათხორაფუ ვითოჟირი საჯენი სამარე დო ჟირხოლო ჩილი დო ქომონჯე დინილეს დინახალე (ხუბ. 36, 27)
 „თავის ეზოში ამოთხრევინა თორმეტი საჯენი მიწა და ორივე ცოლი და ქმარი ჩავიდნენ შიგნით“
- (69) /ლევანქ/ გემათხორუ დინა დო ძლაბი თექ ქე-დნ-ახუნუ (ხუბ.12, 8–9)
 (< ქე-დინო-ოხუნუ)
 „/ლევანმა/ ამოთხარა მიწა და /გოგო/ იქ ჩასვა.
- (70) ბაწარი ვიშო ქე-დნ-უჟოთეს ბოშის (ხუბ. 5, 18) (< ქე-დინო-უჟოთეს)
 „თოკი შიგ ჩაუგდეს ბიჭს“
- (71) საფულეშა გედნაჟუნენი, იშენი მუთუნი ვაიშურს (<გე-დინო-აჟუნენი)
 „საფლავეში რომ ჩაჰყვე, მაინც არაფერი არ გამოგივა“ (ქაჯაია 2001 471)

ბ) სტატიკური ზმნები აღნიშნავენ ყოფნა-მდებარეობას მხოლოდ მოძრაობის დასასრულ ფაზაში. შდრ.: დინო-რინა „შიგ დგომა“, დინო-ძვენა „შიგნით დება“:

- (72) ტყვია ევერი დიხას დინ-ნოხვე, ნამუდა იში ეშე იშალალა ვანოჟ ოფუე (ხუბ. 16, 14–15)
 „ტყვია ისეთ ადგილას მჯდარა, რომ მისი იქიდან ამოღება შეუძლებელი ყოფილა“

გილა- (<გე+ლა-)

ა) დინამიკურ ზმნებთან – მოძრაობა ზევიდან, ან რაიმე აღნიშნული ზედა პუნქტის გვერდითი ნაწილიდან ქვევით, საორიენტაციო ზედაპირისკენ: გილ-ულა „ჩამოსვლა“, გილა-სხაპუა „ჩამოხტომა“, გილა-‘ნ’თხაფა „ჩამოვარდნა“, გილა-ცუმა „ჩამოცვენა“, გილა-რაჟუა „ზევიდან ჩამორეკვა“.. გილა-ფურინუა „ჩამოფრენა“..

- (73) ბოშიქ გილეღუ რაშიშე
 „ვაჟი ჩამოვიდა რაშიდან“ (ხუბ. 37, 5)
- (74) მონდას ოჟოთანდეს, კობუქ გეგილალუ (ყიფ. 176, 12);
 „მწიფეს ესროდნენ, მკვახე ჩამოვარდა“
- (75) მა კვარჩხან თოლიშე ჩილამურს გეგლუოჟოთანქია
 „მე მარცხენა თვალიდან ცრემლს ჩამოვაგდებო“ (ხუბ. 50, 37)
- (76) /გერიაქ/ ქემერთუ ნდიიში ჭიშქარიშა დო გიგლასხაპუ ცხენიშე (ცაგ. 20–21)
 „/გერიაქ/ მივიდა დევის ჭიშქართან და ჩამოხტა ცხენიდან“
- (77) დიიქ /ზადიდი/ ხუჯიშა ქიგიილესხუნუ დო წყარს მეჟუნს (ყიფ. 40, 19–20)
 „დევმა ბერიკაცი მხარზე შეისვა და წყალს მიჰყვება“

ბ) სტატიკურ ზმნებთან – ზედა სივრცეში ყოფნა: ძვენა „დება“, ‘ნ’ ჯირა „წოლა, ხვენა//ხუნა „ჯდომა“, გილახუნა „ჩამოჯდომა სკამზე, კიბეზე“ გილა-ძვენა „დება მაგიდაზე, თაროზე...“; გილა-წყუალა „დალაგება, დაწყობა (ჭურჭლის...) მაგიდაზე, თაროზე; გილა-ნჯირა „წამოწოლა ტახტზე, საწოლზე“ ...)

(78) ყვარილს ვაგილახუნე ჯაშა (ყიფ. 161, 6)

„ხეზე ყვერული ვერ ჩამოჯდება“

(79) მარძგვანიშე გილახე ყვარიან, თინა რე მუშავა.(ხუბ. 88, 14)

„მარჯვნივ რომ ზის ყვავი, ის არის მამაშენიო“

(80) ოჭკომალი დო ოშუმალი ქოძირეს, სტოლს გილადგდღენი (ხუბ. 208, 38)

საჭმელი და სასმელი ნახეს, მაგიდაზე რომ იდგა“

დილა- (დი+ლა)

ა) დინამიკურ ზმნებთან – ელა-ს საპირისპირო მიმართულებით გვერდით ჩასვლა. დილულა „მზის ჩასვლა“ შდრ. ბუადაალუუ „დასავლეთი“ იხ. ჰორიზონტი.

ბ) სტატიკური დილაძვენა „ჩადება“, დილახუნაფა „ჩამოჯდომა/ მოჯდომა“

(81) მა სკანდა ვამითქუალუ უჩა თოლეფი ილარძუნიავა

„მე შენთვის არ მითქვამს შავი თვალი (=ცუდი თვალი) გიდევსო“ (საუბრ.)

(82) ჯიბეს ვედილაგიძუ გროში, ხოჯენს გილუხართუანქ

„ჯიბეში არ გიძევს გროში, ხარები იქით-აქეთ დაგყავს“ (ქაჯაია 2001, 466)

(83) ნოსაში დილახუნაფა ვაგოკონია-და კველას გინუკონია

„რძლის გვერდით ამოჯდომა თუ არ გინდა, ჯოროკო გადასწიეო“ (ქაჯაია 2001, 466)

დიკო-

ა) სტატიკურ ზმნებთან მდებარეობის ადგილად განისაზღვრება ბუნებრივი საორიენტაციო (იგივე სასტარტო) ზედაპირი – დიკო-ძვენა „ნაპირთან დება“, დიკოხუნა „ნაპირზე ჯდომა“;

ბ) დინამიკურ ზმნებთან – მოძრაობის მიმართულება ზევიდან ქვევით დაღმართზე: დიკულა (<დიკო-ულ-ა) – „ჩასვლა, ჩამოსვლა“, დიკო-ღალა „ჩატანა, ჩამოტანა“, დიკო-ღონაფა, – „ჩაყვანა, ჩამოყვანა“

(84) ეკოხონს ეკირული, დიკოხონს დიკირული (ხალხ. სიბ. 42)

„აღმართზე არბის, დაღმართზე – ჩარბის“

დო-

დინამიკურ ზმნებთან – ზევიდან ქვევით მიმართული მოქმედება, რომელიც წყდება რაიმე ზედაპირზე (იხ. ზემოთ): **დო-ბუნა** „დასხმა“, **დო-დგუმა** „დადგმა“, **დო-დვალა** „დადება“, **დო-კონა** „დაწევა, დახრა“, **დო-ლაფა** „დავარდნა“, **დო-ნთხაფა** „დაცემა“ **დო-რაგვაფა** „წაქცევა“;

2.2 ასპექტი

მოძრაობა-გადაადგილება, ისევე როგორც ნებისმიერი ქმედება, შეიძლება განხილულ იქნას როგორც უწყვეტი, მიმდინარე და როგორც შეწყვეტილი ან დასრულებული პროცესი. ენობრივ ასახვაში პირველს გამოხატავენ უსრულასპექტიანი: აწმყოსა და აწმყოს თურმეობითის ჯგუფის ფორმები, ხოლო მეორეს – სრულასპექტიანი: აორისტის, პერფექტისა და, აგრეთვე, მყოფადის ჯგუფის ფორმები. ასპექტური განსხვავება მნიშვნელოვნად ცვლის მოძრაობის სქემას და გარკვეული ცვლილებები შეაქვს შესაბამის ზმნისწინთა მნიშვნელობებშიც.

2.2.1 უსრულასპექტიან ფორმებში, როგორც აღნიშნული იყო (**2.1.1**) ძირითადი მიმართულებითი ზმნისწინები **მე-** და **მო-** გამოხატავენ მოძრაობის, როგორც განგრძობითი პროცესის (ორიენტაციით განსაზღვრულ) მიმართულებას, დასაწყისსა და დასასრულზე მინიშნების გარეშე. ისინი აღნიშნავენ მხოლოდ რაიმე პუნქტიდან გასვლას იქითა მიმართულებით (**მე-**), ან რაიმე პუნქტისკენ სვლას აქეთა მიმართულებით (**მო-**). სრულასპექტიან ფორმებში, სადაც ასახულია განსხვავებული სიტუაცია – უკვე შეწყვეტილი ან დასრულებული მოძრაობა, აღნიშნული ზმნისწინები სხვა მნიშვნელობას იძენენ. კერძოდ, რომელიმე პუნქტიდან გასვლა/გამოსვლის აღსანიშნავად გამოყენებულია სპეციალურად სრულასპექტიანი ფორმებისათვის – **მიდა-** და **მოლა-** რთული ზმნისწინები, ხოლო გამოთავისუფლებულ **მე-** და **მო-** ზმნისწინებს ეკისრებათ საპირისპირო მნიშვნელობის – რომელიმე პუნქტში მისვლის ან მოსვლის აღნიშვნა. ცვლილებას განიცდის **ულ-** ძირიც. სრულასპექტიან ფორმებში მას ენაცვლება სუპლექტიური **რთ-** (< *კედ) ძირი:

მიდა-რთუ „საიდანმე იქით წასვლა“:

(85) /ზოშიქ/ მიიდართუ ყუდე-შა (ყიფ. 58, 22)

„ვაჟი წავიდა სახლში“

(86) ქორორაქ კინი მიდართუ ონადირუშა (ყიფ. 102, 3)

„ქოჩორა ისევ წავიდა სანადიროდ“
მოლა-რთუ „საიდანმე აქეთ წამოსვლა“
(87) მოლართეს მუნეფიში ყუდეშა (ხუბ. 150, 2)
„წამოვიდნენ თავიანთ სახლში“

ქე-მე-რთუ „იქ მისვლა“
(88) (ძღაბიქ უკული ქემერთუ დო ართი ჭიჭე ძვალი გემკოტახუ. (ხუბ. 13, 23)
„გოგო (=გოგომ) მერე მივიდა და ერთი პატარა ძვალი მოტეხა“

ქო-მო-რთუ „აქ მოსვლა“
(89) მუხვი დო ჭუკიქ ქომორთეს თაქ (კარტ. 11)
„თხუნელა და თავგი მოვიდნენ აქ“

მიდუ-რთ-უმ-უ „წასულა“ **მოლუ-რთ-უმ-უ** „წამოსულა“
მე-ურთ-უმ-უ „მისულა“ **მო-ურთ-უმ-უ** „მოსულა“

რაც შეეხება მიმდინარეობის აღნიშვნას. მისი, როგორც უწყვეტი პროცესის, სემანტიკიდან გამომდინარე, იგი არ შეიძლება გამოხატულიყო სრულასპექტიანი ფორმებით. მაგრამ მოძრაობის ის მონაკვეთი, რომელიც გულისხმობს ერთი პუნქტიდან მეორეში გადაადგილებას, „ცარიელი“ მაინც არ რჩება (ქობალავა 2010, 242–243): ნარატიული მოთხროვნების შესაბამისად ენაში არსებული ენობრივი საშუალებებით ეს ხარვეზი ივსება. ამ მიზნით ყველაზე ფართოდ გამოყენებულია სრულასპექტიანი *ვიდ „იარა“ ძირის აორისტის ფორმა **იდ-**, რომლის სემანტიკა მეგრულსა (და ლაზურში) გადახრილია და უსრული ასპექტის აღმნიშვნელი გამოდის (ჩიქობავა 1938, 274). ამ განცდას აძლიერებს **იდ-** ძირის გამეორების შემთხვევები, რომელსაც თხრობის პროცესში ვხვდებით და რაც მნიშვნელოვნად აძლიერებს უწყვეტლობის შთაბეჭდილებას (აღნიშნული ტენდენციის შესახებ იხ. აგრეთვე მაჭავარიანი 1974, 120–121; არაბული 1999, 50).

2.2.2 ასპექტური ცვლილებები ეხება დასაწყისისა და დასასრულის აღმნიშვნელ ფაზებსაც. ზმნისწინები ამ ფორმებში უცვლელი რჩება, მაგრამ აწმყოს ფუძე იცვლება აორისტის ფუძით:

გითი-ლ-უ „გამოძვრა“	მითი-ლ-უ „შეძვრა“
გიმი-ლ-უ „გამოვიდა“	მინი-ლ-უ „შევიდა“
გიშე-ლ-უ „გამოვიდა“	მიშე-ლ-უ „შევიდა“
გითუ-ლ-ებ-უ „გამომძვრალა“	მითუ-ლ-ებ-უ „შემძვრალა“
გიმუ-ლ-ებ-უ „გამოსულა“	მინუ-ლ-ებ-უ „შესულა“
გიშუ-ლ-ებ-უ „გამოსულა“	მიშუ-ლ-ებ-უ „შესულა“

2.3 ასპექტის წარმოებას უკავშირდება მყოფადი დროის საკითხიც. მეგრულში ცნობილია მყოფადის წარმოების რამდენიმე გზა (ჭუმბურიძე 1986, 141–146). მათ შორის ძირითადია აღნიშნული ფუნქციით აწმყოს (უთემისნიშნო ან თემისნიშნიან) ფუძეზე **გე-, გო-, დო-, მე-, მო-** მიმართულებითი ზმნისწინების დართვა (2.1.1). ისინი ერთვნიან როგორც მარტივ, სადერივაციო ზმნისწინებით გაუფორმებელ, ისე უკვე გაფორმებულ ფუძეებს,¹⁶ მაგრამ არ ცვლიან მათ მნიშვნელობას. შდრ.:

უსრ. მე-ყუნს „მიყავს“

სრ. აორ. მიდე (< მიდა) – ცონუ „წაიყვანა“

სრ. მყოფ. მიდე (< მიდა) – ცონანს „წაიყვანს“

უსრ. გე-ყუნს „უკან მიყვება“

სრ. აორ. ქეგია – ყუნუ „უკან გაჰყვავ“

სრ. მყოფ. ქეგია ყუნუ „უკან გაჰყვება“

უსრ. მიკმა (<მიკო+მა)-ყოთანს „ზევით დადებულს, ჩამოკიდებულს

ქვევიდან ჩამოაგდებ“

სრ. აორ. გიკმა (< გე+მიკო)-ყოთუ

„ზევით დადებული, ჩამოკიდებული

ქვევიდან ჩამოაგდო“

სრ. მყოფ. გიკმა-ყოთანს „ქვევიდან ჩამოაგდებს“

უსრ. გინმა (<გინო-მა)-ყოთანს „აგდებს“

სრ. აორ. გიგნა (< გე+გინო)-ყოთუ „გადააგდო“

სრ. მყოფ. გიგნა-ყოთანს „გადააგდებს“

უსრ. დოთმა-ყოთანს „ძირს აგდებს“

სრ. აორ. ქო-და-ყოთუ „ძირს დააგდო“

სრ. მყოფ. ქო-და-ყოთანს „ძირს დააგდებს“

აორისტთან კავშირს მხარს უჭერს ფუძემონაცვლე ზმნებიც, სადაც აშკარაა კავშირი აორისტისა და მყოფადის ფორმებს შორის:

ორწყე „ხედავს“, ქოძირუ „ნახა“, ქოძირუნს „ნახავს“;

არძენს „აძღვეს“, ქემერუ „მისცა“, ქემერანს „მისცემს“;

ორე „არის“, იყუ „იქნა“, იყი „იქნება“;

არის სხვა მოსაზრებაც, რომლის მიხედვითაც, მყოფადის ფორმებში გამეორებულია არა აწმყოს, არამედ აორისტის (ე.ი. სრულასპექტიანი) ფორმა, აწმყოს თემის ნიშნის დართვით ან დაურთველად (ჭუმბურიძე 1986, 144–145).

16 სრულასპექტიან ფორმებში მასპექტირებელი ზმნისწინებიდან ყველაზე გავრცელებულია გე-.

ამგვარად, სადერივაციო ზმნისწინებისაგან განსხვავებით, მა-აპექტირებელი ზმნისწინები მონაწილეობენ მხოლოდ და მხოლოდ სრულასპექტიან ფორმათა წარმოქმნაში. შესაბამისად, მყოფადის ჯგუფის ფორმებში აწმყოს ფუძეზე (ისევე როგორც აორისტის ფუძეზე) მათი დართვა სრული ასპექტის აღმნიშვნელია.¹⁷ მყოფადის მნიშვნელობას ქმნის აწმყოს ფუძე + სრული ასპექტი: აწმყოში მიმდინარე მოქმედება შეიძლება დასრულდეს მომავალში.

დამოწმებანი

- არაბული, ავთანდილ. 1999. ზმნის საუღლებელ ერთეულთა რაოდენობის საკითხისათვის ქართულში. *ენათმეცნიერების საკითხები* 1: 42–53.
- გერსამია, რუსუდან და ნატო ახალაია. 2017. ალა-, ელა- ზმნისწინთა სემანტიკური კომპონენტები მეგრულსა და ლაზურში. *იკე* XLV: 29–41.
- გაბუნია, კახა. 1993. *ზმნისართის წარმოება და ფუნქციები ქართველურ ენებში*. თბილისი: „საიმედო“.
- გუდავა, ტოგო და თამაზ გამყრელიძე. 2000. თანხმევანთ კომპლექსები მეგრულში. კრებულში *რჩეული ქართველოლოგიური შრომები*, რედ. თამაზ გამყრელიძე, 191–199; თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- დანელია, კორნელი. 2006. *კოლხური (მეგრულ-ლაზური) ენა*. თბილისი: უნივერსალი.
- ვეშაპიძე, ირაკლი. 1967. *ზმნისწინი ძველ ქართულ ენაში*. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- კარტოზია, გურამ, რუსუდან გერსამია, მაია ლომია და თაია ცხადაია. 2010. *მეგრულის ლინგვისტური ანალიზი*. თბილისი: მერიდიანი.
- ლომთათიძე, ქეთევან. 1946. სუფიქსისათვის მეგრულ ზმნებში. *იკე* 1: 69–70.
- მაჭავარიანი, გივი. 1974. ასპექტის კატეგორია ქართველურ ენებში, *ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები* IV: 118.
- როგავა, გიორგი. 1953. დრო-კილოთა მეოთხე ჯგუფის ნაკვთები ქართველურ ენებში. *იკე* V: 17–31.
- სუხიშვილი, მურმან. 1976. *სტატიკური ზმნები ქართულში*. თბილისი: მეცნიერება.
- ქაჯაია, ოთარ 2001. *მეგრულ-ქართული ლექსიკონი* 1. თბილისი: ნეკერი.

17 მსგავსი მოსაზრება გამოთქმული ჰქონდა ი. ყიფშიძესაც. მყოფადის ფორმებს დამოუკიდებლად არ განიხილავდა. იგი მხოლოდ განასხვავებდა აწმყოსაგან აწმყო-მყოფადს, როგორც აწმყოს სრულასპექტიან სახეს (Кипшидзе 1914, 059).

- ქობალავა, იზაბელა. 1979. *მეგრული სიტყვაწარმოებიდან*. იკე XXI: 107–113.
- . 2002. გე- ზმნისწინის მნიშვნელობისათვის მეგრულში. *ენათმეცნიერების საკითხები* 4: 166–174.
- . 2010. აწმყოს ფუძის ერთი თავისებურებისათვის მეგრულში (გრამატიკული და სემანტიკური ასპექტები). *ენათმეცნიერების საკითხები* I–II: 234–250.
- შანიძე, აკაკი. 1973. *ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები*. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- შეროზია, რევაზ. 1996. სტატიკურ ზმნებთან დაკავშირებული ზოგი საკითხისათვის კოლხურში. *ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები* VI: 186.
- ჩიქობავა, არნოლდ. 1938. *ჭანურ-მეგრულ-ქართული შედარებითი ლექსიკონი*. ტფილისი: სსრკ მეცნ. აკად. საქ. ფილიალის გამომცემლობა.
- . 1950. ქართული ენის ზოგადი დახასიათება. *ქეგლ* 1, თბილისი: საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა.
- ჭუმბურიძე, ზურაბ. 1986. მყოფადი ქართველურ ენებში, თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- Апресян Ю. Д. 1980. *Типы информации для поверхностно-семантического компонента модели “Смысл↔Текст”*. Herausgegeben und redigiert von Tilmann Reuter. Wiener: Slawistischer Almanach, Sonderband 1 (S.27).
- Бенвенист, Эмиль. 1974. *Общая лингвистика*. Перевод с французского. Москва: Прогресс.
- Кипшидзе, Иосиф. 1914. *Грамматика мингрельского (иверского) языка с хрестоматией и словарем*. СПб: Типография Императорской академии наук.
- Klein, Wolfgang. 2009. Concepts of Time. In *The Expression of Time*, ed. W. Klein & P. Li, 5–38. Berlin: De Gruyter.
- Лайонз, Джон. 1987. *Введение в теоретическую лингвистику*, пер. с английского языка. Москва: Прогресс.
- Плунгян, В. А. 1999. *К типологии глагольной ориентации*. Логический анализ языка. Языки динамического мира. Дубна: Международный университет природы, общества и человека.
- Talmy, Leonard. 1985. *Language Typology and Syntactic Description*, Vol. 3: Grammatical Categories and Lexicon. Cambridge: Cambridge University Press.

გამოყენებული ტექსტები

- ხუბ. – მაკარ ხუბუა. მეგრული ტექსტები. ტფილისი: სსრკ მეცნ. აკად. საქ. ფილიალის გამომცემლობა, 1937.
- ყიფ. – Иосиф, Кипшидзе. *Грамматика мингрельского (иверского) языка с хрестоматией и словарем*. СПб: Типография Императорской академии наук, 1914.
- ცაგ. – Александр Цагарели. *Мингрельские этюды*, вып. 11. СПб, 1880.
- კარტ. – გურამ კარტოზია. *მეგრული და ლაზური ტექსტები*, თბილისი: ნეკერი, 2008.
- ხალხ.სიბ. – ხალხ. სიბრძნე – *ხალხური სიბრძნე 1*, მეგრული და ლაზური ანდაზები. თბილისი: მსგეფსი, 1994.
- ქს 1. – *ქართული ხალხური სიტყვიერება*, მეგრული ტექსტები II, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს კორნელი დანელიამ და აპოლონ ცანავამ. თბილისი: თბილისი უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1991.
- ლოლ. – *ლოლა ნანა* (მეგრული ტექსტები ქართული თარგმანით). შემდგენლები: მ. თოდუა, ლ. ბასილაია, თბილისი: „ფონდი ტასო“, 2007.

Izabela Kobalava
Ilia State University

Dynamicity and Stativity in a Linguistic Reflection of Space: Megrelian Preverbs and Their Context

Keywords: *Megrelian Language, Semantic of Space, Dynamics and Statics, Preverbs*

Linguistic studies of the recent decades have focused on linguistic reflections of spatial relations in our world based on the interplay of the constituent of motion/immobility, that is, dynamicity and stativity, as an integral process. Within this framework, every language is significant in its specific and universal features both in terms of special linguistic and general typological studies. The present paper is not meant to be a typological investigation. At this stage, it only provides relevant linguistic data for such studies.

0. The opposition of **dynamicity** vs. **stativity**, that is, **encoding of the processes of action, as proceeds in time, and immobility**, as that of being in a single state (Shanidze 1973, 313), plays a significant role in the formation of grammatical and semantic structures of Kartvelian verbs. It has been a subject of common discussions in Kartvelian linguistics and a number of noteworthy opinions have been stated on the issue in point.¹ Particularly interesting have been problems of the essence of stativity, history and formation of stative verbs, incorporation of various semantic groups in their class, and the like. The role of the said opposition is relevant for Megrelian in particular, where, instead of transitivity/intransitivity, the basic classification feature of verbs in forms of the Aorist group is **dynamicity/stativity** (Chikobava 1950, 051).

The present paper is aimed at structural and semantic analyses of **dynamic** and **stative** verbs in terms of *linguistic reflection of spatial relations*. We will also use data from morpho-syntactic analyses of dynamic and stative forms.

---

1 For the issue of dynamicity / stativity of verbs in Kartvelian linguistics literature, see Sukhishvili 1976; on Megrelian proper, see Lomtatidze 1946; Chikobava 1950; Rogava 1953; Chumburidze 1986; Sherozia 1996; Danelia 2006; Kartoza et al. 2010.

In accordance with the issue in point, the investigation will be based on the data of dynamic verbs referring to *motion/movement*, the most widespread and salient kind of motion, and of stative verbs, referring to *immobility/location*. Specifically, I will use dynamic verbs referring to both motion/movement proper (motion *per se*) and of transfer meaning (*to take*).² Parallel stative verbs are presented as forms referring to standard location/state: *-rina* ‘to be, to stand,’ *-xvena* ‘to sit,’ *-n’žira* ‘to lie,’ *-zvena* ‘to be laid,’ *dgvena/dguma* ‘to be laid’ (for inanimate objects), etc.

0.1 Alongside other semantic features, Megrelian (resp. Kartvelian) dynamic and stative verb roots convey types of motion/immobility: *ul-a* ‘to go,’ *purin-ua* ‘to fly,’ *nčur-ua* ‘to swim,’ *rula-a* ‘to run,’ *xox-ua* ‘to crawl,’ *zv-ena* ‘to be laid,’ *n’ž-ira* ‘to lie,’ *xv-ena* ‘to sit,’ etc.; however, they are essentially neutral in terms of any locative reference.³ Such kind of information is rendered by adverbial derivational formants, included in the verb stem – **preverbs** which are taken on by verb roots referring to motion/movement (any action, at large) to derive new, semantically distinct, verb stems.⁴

Preverbs occupy a stable position within a verb stem and are normally reiterated in all conjugational forms (for exceptions, see 2.2). Besides, such verbs take on one and the same preverbs predominantly with the same (sometimes modified) meanings; owing to this, it is necessary to discuss in detail the structure and usage of the preverbs as those of basic means for the encoding of *spatial relations* within a neutral root. The significance of a visual factor in the encoding of spatial relations has also been considered when establishing the meanings of preverbs.

With respect to the issue in question, the following have been established:

- types of directions and orientation of motion encoded in the verb forms;
- peculiarities of spatial location of motion/immobility;
- semantic features of dynamic and stative forms.

2 The class includes numerous synaesthetic verbs (*mi-cvacval-u* ‘A small creature is mincing along’) as well as double active verbs (*me-kušans* ‘S/he walks groaning’).

3 With respect to this feature, the Kartvelian languages pertain to the Satellite-framed group, according to L. Talmy’s classification.

4 Derivation of new stems is not the only function of preverbs: among them, the preverbs of direction: *ge-*, *go-*, *do-*, *me-*, *mo-* play a rather significant role in the formation of aspectual forms (for details, see.2.2...).

Structural and Semantic Analyses

1. Megrelian has complex systems of preverbs with respect to both quantity and structure and semantic and functional diversity. The present paper discusses the following structural and functional-semantic peculiarities of verbs referring to motion/movement: structure, functions, orientation.

1.1 Structure. In terms of structure, the following types of preverbs have been distinguished: simple, monosyllabic – **V**, **CV** and compound, bisyllabic – **VCV**, **CVCV**.⁵ **Simple structure preverbs** – *e-*, *ge-*, *go-*, *do-*, *me-*, *mo-* mostly encode a direction of motion/movement. They may be referred to as **preverbs of direction**.⁶

Compound preverbs are derived by the addition of adverbial particles (*to-*, *la-*, *no-*, *ša-*, etc.) to simple ones. The particles do not occur as independent words (Gudava and Gamkrelidze 2000, 192–193); however, they occur (like various phonetic varieties) in adverbs of place (Gabunia 1991, 66–67). Within complex preverbs (*e-la*, *mi-to*, etc.), additional information is provided about a place of motion/immobility. Thus, the latter ones are units with double meanings and, with respect to the second, specific component, they can be referred to as **locative preverbs**.

The aforementioned distinction between simple and compound preverbs is normally used as a property of their functional groups. There are exceptions in both groups: compound preverbs denote only a direction, while simple ones a location in addition to a direction (for details, see below).

1.2 Functions. In combination with verb roots referring to motion/movement, preverbs, as derivational formants: 1. convey direction (and orientation) of motion; 2. characterize a place of motion/movement. Individual functions of preverbs are established with respect to the meanings they render in the linguistic reflection of spatial relations. It primarily means the implications of the preverbs taken on by one and the same verb root referring to motion/immobility, providing for maximum precision in establishing individual meanings. In terms of polysemy or homonymy, peculiar to preverbs in Megrelian, the

5 Experts refer to the occurrence of so called *compound complex preverbs* as those being taken on by the verbs already combined with derivational preverbs, yet not modifying their meanings (I. Kipshidze, I. Asatiani, K. Danelia, O. Kajaia, etc.). Here we are in fact dealing with perfective verb forms taking on derivational preverbs (Kobalava 2010, 238).

6 In the sequence of prefixal morphemes of the stem, preverbs occupy either an initial or second position (following affirmative or negative particles), and, from the root, they appear fourth from the left (Кипшидзе 1914, 117; Gudava and Gamkrelidze 2000, 190–191). In such a complex environment of morphemes, preverbs, alongside other prefixes, undergo diverse combinatorial changes as a result of which the phonetic composition of an initial one (particularly its vocalic constituents) are drastically modified; however, the comparative resilience of its consonantal constituents provides for the identification of preverbs.

meanings of each are discussed with respect to the included semantic components being relevant for determining a direction of body movement in space and possible dislocation.⁷ I have also considered the meanings of preverbs in various verb stems which do not immediately imply motion/movement but which do refer to an action performed with a salient direction (cf. *me-žina* ‘to look at,’ *mino-žina* ‘to look in,’ *dino-žina* ‘to look into,’ *ela-žina* “to look from aside,” etc.), or which are represented in other parts of speech: adverbs, nouns (cf. *eķo-ula* ‘to go uphill,’ – adverb *eķi* ‘upwards,’ noun *eķox-oni* ‘uphill’).

With respect to physical properties of motion and to specific features occurring in their linguistic reflection, the work provides individual discussions of the preverbs denoting direction in linguistically encoded motions in **horizontal** and **vertical** spaces.

1.2.1 The occurrence of three semantically independent phases⁸ is logically expected in the entire framework of the horizontal space of motion/movement as a dynamic process. On the one hand, it is a basic phase of motion – **course**,⁹ and, on the other, there are *boundary-related* phases – **beginning** and **end** of motion. The three phases are linguistically encoded in Megrelian. They are independent of each other in terms of the fact that none of them was in any way assumed a necessity of existence of the rest; however, in the process of natural communication, according to narrative needs, there occurs a chance that they will be amalgamated into a single cycle: based on a logic of motion and long-standing practical experience, they are united around one and the same mobile subject within a sentence.¹⁰

1.2.1.1 In accordance with their participation in the aforementioned phases on a horizontal surface, preverbs make up two functional groups: 1. *Directional preverbs*, normally encoding the basic phase of motion – course;

7 In actual speech, the initial vocalic component of VCV preverbs occurs as freely alternating vowels *a/e/i* (*a-ķ o/e-ķo/i-ķo*). In this paper, each preverb is presented with a vocalic component evidenced in adverbs or other parts of speech of corresponding meanings.

8 As long as the three constituents of motion actually assume *a process*, however unequal, I regard it adequate to refer to them by means of the term ‘phase’. In this meaning, the term *fazovye glagoly* ‘phase verbs’ is frequently used by Russian linguists (Y. D. Apresyan, E. I. Kirilenko, I. A. Miretski, N. Y. Shvedova, etc.); it essentially denotes a beginning, course and end of a process (action) (Апресян 1980). Later, the notion of phase was associated with aspectual issues.

9 In the present paper, course is used in the same meaning as Eng. *path* (Talmy 1985); The Georgian term *gezi*, introduced by Akaki Shanidze, does not perfectly correspond to the meaning ascribed to the aforementioned term. The latter refers not only to direction but also to an entire process of movement (cf. Veshapidze 1967).

10 Cf. possible instances: *ķočk ’udeše gimiiłu do midartu* ‘A man left the house and went away,’ *šaras mišes mešarepi do kemertes arti oxoriša* ‘Travelers walked along the road and came to a house; *bošik giniilu ozeše, idu, idu do kimiodirtu art t-as* ‘They boy left the yard, walked, walked, and came up to a forest.’

2. *Locative (boundary-related) preverbs*, encoding either a beginning or end of motion (for a detailed semantic analysis, see 2).

a) The first group incorporates preverbs, which, notwithstanding structural differences, present motion as a dynamic process, the specific direction of which (from an observer's position) is established as *hither – thither*; *forward – backward*; *from above – from beneath*; *through thither – through hither*; *beside*; *around*.

The basic directional preverbs are used to convey the aforementioned meanings: me- 'thither,' **mo-** 'hither.' They may also include the preverb **mi-**, being used more narrowly; normally, in a certain phonetic position, it occurs as a phonetic variant of the preverb **me-** (**mida** < ***meda**, cf. Laz **menda** = Geo. **ça-**); however, as a result of semantization, with some verb stems it occurs as an independent preverb encoding a direction of motion both **thither** and **hither**¹¹ **mi-rul-e** 's/he runs thither/hither,' **mi-kerkerl-u** 'S/he/it rolls thither/hither,' etc. Only the preverb **mi-** is used to encode bilateral motion/movement with **mi-R-al-** synaesthetic verbs: **mi-ʒvaʒv-al-u** 'A big, fat creature runs thither/hither,' **mi-ğarç-al-u** 'A tall and skinny creature walks thither/hither,' **mi-cvacv-al-u** 'A small creature walks thither/hither,' etc. (Kobalava 1979). In this and similar instances, a direction is established by means of either semantically corresponding adverbs or a context.

The same function is also attested in preverbs encoding horizontal and vertical directions with an implication of horizontal motion/movement. They are: simple preverbs – **ge-**, **go-**, **do-**, and compound preverbs – **gino1-**, **eto-**, **eğo-**, **ela-**, **eço-**, **kinö-**, **miğö-**.

b) Locative (boundary-related) preverbs encode a motion inwards – outwards, that is, entering a certain space or exiting it. Hence, a motion is characterized not only by its direction but also by topological features of space in which a motion goes on, either begins or ends.

As long as the processes in question conditionally coincide with either a beginning or end of a path of motion, one may distinguish between the preverbs encoding a beginning: **gito-**, **gimo-**, **giša-**, **gino2-**, and the preverbs encoding an end: **mitö-**, **mino-** (//**mila-**, //**mimo-**), **miša-**.

1.2.1.2 Unlike motion in vertical space, the nature of motion/movement in horizontal space excludes an opportunity of identification of various phases (even conditionally); however, in some instances, this in no way prevents us from encoding a beginning or end of a process beyond a verb form, this mak-

11 With this function, the preverb opposes **gila-** which encodes undirected motion without either an adverb or a locative case-marked actor of the sentence; cf. **me-urs** 'S/he goes,' **mo-urs** 'S/he comes,' but **gil-urs** (<**gila+urs**) 'S/he goes hither and thither,' **gila-ğusans** 'S/he goes hither and thither groaning,' **gila-purinuns** 'S/he. it flies hither and thither,' etc.

ing it possible to establish a beginning and end of motion, together with a path, in vertical motion too.

a) A direction of motion in vertical space is presented as processes going on both from down-upwards and from above-downwards. In both cases, movements along vertical proper and inclined trajectories have been distinguished. The following simple and compound preverbs are used for their encoding: upwards – *e-*, *eša-* (vert.), *eḡo-*, *ela-* (incl.), and downwards – *gela-*, *dino-* (vert.), *diḡo-*, *dila-* (incl.).

b) *In vertical space*, where the occurrence of the beginning and end phases of a path is not assumed pertaining points may be encoded, the following are used: for a beginning (and course) of motion – **gela-** / **dino-**, and for the end of a path – **ge-**, **do-**, **diša-**. The latter ones render not a duration process proper, which is not encoded linguistically, but essentially an end of a motion from above-downwards on a surface.

1.3 Orientation. In a broad sense, orientation has been dealt with as a verbal category presenting a direction of motion, conveyed by a verb, in relation to an external landmark. Various types of orientation have been distinguished according to what type of landmark is preferred in a given case.

The study of spatial relations in Megrelian has revealed the following types of orientation:¹²

1.3.1 Deictic Orientation. The label is used to refer to a widespread type of simple orientation whose external landmark is *the first or speaking person*. In relation to the latter, its position occurs as *the first person's space* (respectively, as well as that of the second person being immediately related to the first person in the process of communication). The said orientation is essentially *egocentric* as far as the transfer of a speaker's role to another person causes the transposition of a deictic center (Лайонз 1978, 291–292). In Megrelian, a deictic orientation is encoded by means of the preverbs **me-**, **mo-**. The preverb **me-** encodes an **exit from a space by the speaking person** – **me-urs** 'S/he goes away from here (from the first person)'. More generally, this a *distal* (away from the speaker) direction motion; The preverb **mo-** encodes a direction of motion towards the first person's space – **mo-urs** 'S/he comes from here (not from there)', that is, *proximal* (toward the speaker) (Shanidze 1973, 238–240); however, this does not always happen (see below). Thus, in terms of deixis, the problem of the third person does not arise (Бенвенист 1974, 261ff).

The discussed type of orientation may be treated as *spatial orientation proper* as far as it denotes a direction of motion only based on spatial relations,

12 When dealing with orientation in Megrelian (despite some rare exceptions) (Gabunia 1987), normally, deictic meanings of the preverbs **me-** and **mo-** (sometimes of individual compound ones derived from them) have been addressed (Кипшидзе 1914, 0118).

independently from a visual factor; however, there are instances in Megrelian where processes of motion/immobility are opposed according to proximity/distance with the speaker. The latter is established by means of a visual factor. The adverbs of place are used: **amar** – ‘over here’ – **emer** ‘over there.’ In both cases, a landmark is still the first person within whose field of vision a place of motion/dislocation is determined: **amar/emer** *mepurinuns* ‘S/he/it flies here/there,’ **amar/emer** *ešmurs* ‘here/there s/he goes up,’ *dotmasxaḗans* ‘S/he jumps down,’ *gilmarḡvans* ‘S/he throws sth from above,’ *minmuuyū* ‘S/he takes sth inside,’ *gezu* ‘it is laid,’ *etoxe* ‘S/he/it sits under sth,’ *dinožanu-* ‘S/he/it lies inside sth,’ and the like.

1.3.2 Subject Orientation. This type of orientation is rather rare across languages.¹³ In Megrelian, we may assume that it is encoded by means of the proximal direction preverb **mo-** which seems quite natural: as different from the preverb **me-**, encoding distance from the first person, and not implying any specific landmark directed to the aim of motion (in a sentence, it is rendered by a substantive in the lative case), the preverb **mo-** unambiguously refers to the first person as a landmark of motion. This is an indication of an occurrence of a deictic component in the meaning of the preverb (Kobalava 2010, 247), which, in turn, makes it possible to use it in cases when not only the first person’s space occurs as an external landmark but also predominantly a variable landmark which is in some way significant for a subject of motion: their country, village, home, a familiar, notable place or person, etc. (cf. *Muš ’udeša meurs* ‘S/he goes home,’ *Muš ’udeša* – ‘S/he comes home’).

1.3.3 Anaphoric (Canonical) Orientation. In Megrelian, this is the most widespread type of orientation. As different from a deictic one, being normally directed towards a speaker’s space, in case of anaphoric orientation, processes of motion/movement are localized in relation to any landmark (for instance, in the form of *a house*, behind *a tree*, on top of *a mountain*, etc.) (Klein 2009).

Unlike a deictic one, an anaphoric orientation is encoded by preverbs; however, they are used selectively.

Morpho-Syntactic Analysis

2. Preverbs, as elements of a linguistic system, occur not in an isolated way but rather in relation to other linguistic items. Specifically, they are associated with certain categories of the noun and verb and other parts of speech. Without consideration of these associations, it is impossible to present a complete picture of spatial relations.

A direction (and orientation), and place of motion/immobility, rendered

¹³ For details of subject orientation, see Плу́нган 1999.

by preverbs, is only a general reference to spatial relations. Individual linguistic (lexico-grammatical) meanings are specified at the morpho-syntactic level with relevant grammatical categories included. This is equally true with respect to the encoding of both horizontal and vertical directions. Below I discuss the relevant grammatical categories: declension, aspect.

2.1 Declension. As stated in (1.2.1), Path, as a basic phase of motion in any direction, is presented as an endless process in its linguistic reflection, independently of a beginning and end. It is encoded by means of attaching either *directional* or *locative* preverbs of the same function to imperfective aspectual (pertaining to the Present and Present Resultative groups) verb stem which contain roots referring to motion/movement. In the given case, the preverbs encode only a general direction of motion; however, it is case forms of nouns and/or adverbs of corresponding meanings that denote *where from*, *where* and *where to* a motion is directed. Specifically, the following locative cases are used: 1. **Ablative** (in the function of ablative and illative): case marker **-šē**; answers the question *source* 'where from;'. 2. **Lative** (in the function of illative): case marker **-ša**; answers the questions *so*, *soiša* 'where, where to'. The direction 'towards sth' is encoded by the ablative marker **-šē**, resulting in a coincidence of forms with opposite meanings (they are distinguished by means of a context; see below).

With stative verbs, a location is encoded by a dative form of a substantive.

As it is seen from the presented examples, in the first three instances, a direction is specified by means of case forms: a direction of going towards a certain point is encoded by the illative marker **-ša**, whereas distancing from it – by the ablative marker **-šē**. As for the fourth instance, a direction towards sth is mostly specified by a context:

- (1) mo-ur-s teure-šē
PRV-come-S3.SG ADV-ALL
'[S/he] comes thither.'
- (2) Mažira dyaš me-ul-a ki'ia -ša
second.NUM day.ADV:T PRV-go-S3SG Kitsia-ALL
'The next day they are going to Kitsia.' (Lol. 122,25)
- (3) muti š-i-leb-e zugidi-ša ula?
by what.PRN PRV- PASS-able Zugdidi-ALL go.MSD
'How can one get to Zugdidi?' (Kip. 1,7)(4)
bošik muš 'udeša - ša mola-rt-u
boy-ERG his.PRN house-ALL PRV-go-S3.SG.PRS
'The boy went to his home.' (Kip. 31,3)

2.1.1 Horizontal Area

However, Megrelian has more complex instances in which a motion is defined not by its direction but rather by its relation to another subject, either mobile or not (*relational orientation*). Therefore, a direction is defined as **forward – backward; from above – from below; through thither – through hither; beside; around**. A noun referring to a landmark subject is morpho-syntactically represented by a dative form (answering the questions **mis** ‘to whom,’ **mus** ‘to what’). The compound preverbs: **gino1-**, **eto-**, **aḳo-**, **ela-**, **eḳo-**, **-ḳino-**, **miḳo-**, **moḳo-** and the simple preverbs: – **ge-**, **go-**, **do-** are predominantly used for pertaining meanings. They are associated with the **me-**, **mo-** and each other a common semantics – they render a motion as an imperfective process without referring to a beginning and end. Forms denoting in/animacy differ. A direction of motion, together with its deictic orientation, is encoded predominantly by the preverbs of direction **me-**, **mo-**, as well as by the **mi-** (without deixis 1.2.1.1), being morpho-syntactically aligned by ablative/elative and illative case forms.

cf.:

1. Ablative/Elative -**še**
me- ur-s ‘ude- **še** ‘S/he leaves home’
mo- ur-s ‘ude- **še** ‘S/he leaves from home’
2. Illative -**ša**
me- ur-s ‘ude- **ša** ‘S/he goes home’
mo- ur-s ‘ude- **ša** ‘S/he comes home’
3. Ablative + Illative - **še/- ša**
mi- rul-e ‘ude- **še** ‘S/he runs from home’
mi- rul-e ‘ude- **še** ‘S/he runs home’
4. (Allative) - **še**
me- ur-s ‘ude- **še** ‘S/he goes towards home’
mo- ur-s ‘ude- **še** ‘S/he comes towards home’

The preverbs **me-**, **mo-**, **mi-** (and preverbs of direction at large) encode only dynamic processes and are not usually used with stative verbs. The preverb **me-** demonstrates a few exceptions:

Stat. žoḡorens **čḳiri me-xe**
 ‘Dogs are swarmed with fleas’

from above ↔ from below

gino1-

a) with dynamic verbs – motion onto some point from above by overcoming obstacles: **ginula** (<**gino**-ula) ‘to go over sth,’ **gino-purinoa** ‘to fly over,’ **gino-nčurua** ‘to swim over,’ **gino-xoxua** ‘to crawl over,’ etc.

b) with stative verbs – to be above something: **gino-rina** ‘to step over,’ **gino-xuna** ‘to sit over,’ **gino-žira** ‘to lie over.’

eto- / ito-

a) with dynamic verbs – motion beneath something, from below (it rarely occurs in this meaning): **etoluapa** ‘motion under sth,’ **eto’una** ‘to follow from below,’ **eto-čirina** ‘to stretch sth from below,’ etc.

b) with stative verbs – to be beneath something (a tree, sth covered, sth roofed, etc.): **eto-rina** ‘to stand beneath sth,’ **eto-xuna** ‘to sit beneath sth,’ **eto-n’žira** ‘to lie beneath sth,’ **eto-žvena** ‘to be laid beneath sth,’ etc.

forward ↔ backward

ečo- / ačo- / ičo-

a) with dynamic verbs – motion for proceeding ahead, for outstripping; to lead:

ečula (<ečoula) ‘to go ahead,’ **ečo-luapa** ‘to outstrip,’ **ečo’una** ‘to lead,’ etc. b) with stative verbs – to be in front of sb, sth: **ečo-rina** ‘to stand, to sit, to lie in front of sth.’

ķino-

a) with dynamic verbs – motion backwards: **ķin-ula** (<**ķino-ula**) ‘to move backwards,’ **ķino-ķina** ‘to back up,’ **ķino-skilada** ‘to stay back,’ **ķino-ṭeba** ‘to leave back,’ etc.

b) with stative verbs – to be, to lie in a rear area: **ķino-re** ‘S/he stands behind sth,’ **ķino-xe** ‘S/he sits behind sth,’ **ķino-žanu** ‘S/he lies behind sth.’

miķo-

a) with dynamic verbs – to walk, to pass by sb, sth: **miķula** ‘to pass by,’ **miķo-rula** ‘to run by,’ etc.

b) with stative verbs – to be beside sb, sth: **miķo-rina** ‘to stand by sth,’ **miķo-xuna** ‘to sit down by sth,’ **miķo-dvala** ‘to place sth by sth,’ **miķo-dguma** ‘to put sth by sth,’ **miķo-žvena** ‘to be placed beside sth,’ **miķo-ķirua** ‘to tie to sth,’ etc.

The variant **moķo-** is rarer than others and is not shown in stative forms.

a) with dynamic verbs – to pass by sb, sth.

ela-

a) with dynamic verbs – to pass by, beside sb, sth; to accompany: **el-ula** (<**ela+ula**) ‘to pass by,’ **ela-luapa** ‘to get out of sb’s way,’ **ela-**‘una ‘to walk beside sb,’ **ela-rtina** ‘to detour,’ **ela-**‘onapa ‘to accompany.’

b) with stative verbs – to be, to stand, to sit, to lie beside sb, sth (as Neutral Version with animates): **ela-rina** ‘to be beside,’ **ela-**’n’žira ‘to lie beside,’ **ela-dguma** ‘to stand beside,’ **ela-žvena** ‘to be laid beside,’ **ela-xuna** ‘to sit beside sb, sth,’ etc.

eķo-

a) with dynamic verbs – motion from below upwards, *on an inclined surface*, on a certain non-vertical height – to climb uphill, mountain, etc. (but not a staircase): **eķo-ula** (>**eķ-ula**) ‘to go uphill,’ to climb the shore; **eķo-rula** ‘to run uphill,’ **eķo-ğala** ‘to bring sth uphill,’ **eķo-/n/čurua** ‘to leave the water,’ **eķo-**‘otama ‘to throw sth from the water,’ etc. In this case too, motion from below upwards is grammatically encoded in two stages: 1. From the water to the shore – to come up over a land surface (= Ge. **amo, a**); it is encoded by an ablative form: *zğvaše eķilu* ‘to get out of the sea,’ 2. To go uphill from a land surface is encoded by an allative form: *eķoxoniša eķilu* ‘S/he went uphill.’ In both instances, a starting surface is a natural landmark, either a water or land surface.

b) for stative verbs, a location, encoded by the preverb **eķo-**, occurs only within a downward area – on a natural starting surface: **eķo-rina** ‘to stand by a shore,’ **eķo-xuna** ‘to sit by a shore,’ **eķo-žvena** ‘to be laid by a shore,’ etc.

However, as long as the aforementioned starting surface is part of a horizontal area as well, the preverb **eķo-** will be used in a widened meaning to encode being near/by any object: **eķo-**‘una ‘to go after.’

ge-

a) with dynamic verbs – to follow, to pursue, to catch up with: **ge-txozini** ‘to pursue,’ **ge-**‘una ‘to follow,’ **ge-**‘išapa ‘to catch up with.’

b) with stative verbs – to sit, to lie, to stand on an even surface: **ge-re** ‘to stand on sth,’ **ge-žanu** ‘S/he lies on sth,’ **ge-xe** ‘S/he sits on sth,’ etc.

go-

a) with dynamic verbs – motion/movement from inside outwards or around something: **go-dguma** ‘to put sth outside,’ **go-lapa** ‘to rush out,’ **goleba** ‘to call on,’ **go-la’pini** ‘to play, to dance around,’ **go-rsiolua** ‘to turn around,’ **go-**

sxa·ua ‘to jump, to dancing around; to jump from,’ gora’ua ‘to drive,’ gorkuala ‘to run away quickly.’

b) with stative verbs – to be around something: **go**-rina ‘to stand around sth,’ **go**-xuna ‘to sit around sth,’ **go**-zvena ‘to be laid around sth’ (Kip. 69)

do-

a) with dynamic verbs – a motion from above downwards discontinued at a certain surface. A process of focused self-action (cf. **ge**-buma ‘to pour on sth,’ - **do**-buma ‘to pour down’ etc.). Stative forms are not derived: **do**-rta ‘to return,’ **do**-gapa ‘to spread,’ **do**-dguma ‘to put (in an upright position),’ **do**-dvala ‘to put sth down,’ **do**-ḳorua ‘to put up a tent,’ **do**-lapa ‘to drop,’ **do**-ntxapa ‘to fall,’ **do**-nžira ‘to lie down,’ **do**-ragvapa ‘to make fall,’ **do**-sorgua ‘to pile,’ **do**-ḳarua ‘to lay down,’ **do**-xuna ‘to sit down,’ etc.

inwards <---> outwards

2.1.1.1 For the encoding of a direction of motion, case forms with -**ša** and -**še** are used in combination with preverbs denoting an end of motion. As long as, in terms of their meanings, beginning and ending phases unambiguously coincide with the processes of entering (end) and leaving (beginning) an area, use of the pertaining case forms have been strictly regulated: the Lative case (with the desinence -**ša**) encodes a process of entering a certain area, while the Ablative case (with the desinence -**še**) encodes that of leaving. Different preverbs characterize an area which is entered/left in different ways.

mito- (<**mi+to**>)

a) with dynamic verbs – motion from outside inwards, into some deepness, into a small, circumscribed area – den, forest, hollow, and the like: **mit**-ula (<**mito+ula**>) ‘to go into,’ **mito**-xoxua ‘to crawl into,’ **mito**-purinua ‘to fly into,’ **mito**-onapa ‘to take sb into,’ **mito**-dguma ‘to place sth into,’ **mito**-dvala ‘to put into,’ etc.

b) with stative verbs – to be in an aforementioned area: **mito**-rina ‘to stand, to be in,’ **mito**-zvena ‘to be placed in,’ **mito**-xuna ‘to sit in,’ **mito**-(n)žira ‘to lie in,’ **mito**-svanžua ‘to rest in,’ etc.

mino- /mila- /mimo-

Synonymic preverbs among which **min-ula** is the most widespread (with the meanings below).

a) with dynamic verbs – motion from outside inwards into a certain closed, circumscribed, but not very limited area – room, building, yard, etc.: **min**-ula (<**mino+ula**> ‘to go into,’ **mila**-ra’ua ‘to drive into,’ **mino**-dguma ‘to

place into,' **mino**-'onapa 'to bring sb into,' **mino**-'gala 'to bring sth into,' **mino**-rula 'to run into,' **mila**-rginua 'to roll into,' **mila**-dvala 'to put into,' **mila**-žgona 'to send into,' etc.

b) with stative verbs – to be in an aforementioned area (only the **mila**- is used):

mila-xuna 'to sit inside,' **mila**-rina 'to stand, to live inside,' **mila**-(n)žira 'to lie inside,' **mila**-dguma 'to stand inside furniture and the like,' **mila**-zvena 'to be placed inside,' etc.

miša-

a) with dynamic verbs – motion from outside inwards into deepness, tight environment, mass – crowd, forest, sea, etc.: **miš**-ula 'to go into,' **miša**-(n)čurua 'to swim into,' **miša**-'onapa 'to bring sb into.'

b) with stative verbs – to be, to sit, to lie, to stand, etc. in a closed or circumscribed area: **miša**-xuna 'to sit inside,' **miša**-rina 'to be inside,' **miša**-(n)-žira 'to lie inside,' **miša**-dguma 'to lie inside,' **miša**-zvena 'to be placed inside,' etc.

gito (<**gi**+**to**)-

a) with dynamic verbs – motion from inside outwards, from deepness, from a small, circumscribed area (den, hollow, and the like, as well as forest, prickly hedge, etc.): **git**-ula (<**gito**+ula) 'to come out,' **gito**-rula 'to run out,' **gito**-sxa'ua 'to skip out;'

b) with stative verbs – to be, to stand, to lie under an object: **gito**-xuna 'to sit under sth,' **gito**-nžira 'to lie under sth,' etc.

gimo- (**gi**+**mo**)

a) with dynamic verbs – motion from inside outwards; to leave a certain circumscribed area: **gim**-ula (<**gimo**+ula) 'to come out.'

b) with stative verbs – to be, to stand, to lie, above a certain object: **gimo**-rina 'to be above,' **gima**-xuna 'to sit on,' **gima**- nžira 'to lie on,' etc.

giša-

It mostly occurs with dynamic verbs encoding motion from inside; to leave certain deepness, a tight environment, or certain mass – water, crowd, forest, sea, etc.: **giš**-ula 'to come out of a circumscribed area,' **giša**-gala 'to take sth out of a circumscribed area,' etc.

gino2-

a) with dynamic verbs – motion from inside outwards; to leave a territorially circumscribed but not limited area (house, yard, etc.): ezoše gin-ula 'to leave a yard,' etc.

Both kinds of motion are distinguished: a) vertical direction proper; b) upward direction in a vertical way but with an inclined trajectory.

2.1.2 Vertical Area Motion from below upwards

Owing to its character, vertical motion/movement reveals certain peculiarities. First of all, motion in a vertical area does not allow for identification of phases. I mean only a path whose direction is established in relation to the Earth's surface (metaphorically, with any other surface). Therefore, forms with **-še** and **-ša** are used to encode motions of distancing from a surface (direction: from below upwards) and towards it (from above downwards).

eto-

It is less widespread with a dynamic meaning occurring frequently in that of stative, encoding:

a) with dynamic verbs – motion from beneath something: **eto**-‘unapa ‘to take sth along down,’ **eto**-luapa ‘to pass sth under sth;’

b) with stative verbs – to be, to sit, to lie, to stand under sth: **eto**-rina ‘to stand under sth,’ **eto**-xuna ‘to sit under sth,’ **eto**-nžira ‘to lie under sth,’ **eto**-dguma ‘to put under sth,’ **eto**-dvala ‘to be placed under sth,’ etc.

e-

Motion from below upwards, with dynamic verbs – cropping up of a plant (grass, bush, tree) but not its further growth. In a similar way, it refers to the emergence of hair, a beard, moustache, teeth. Other dynamic verbs marked with **e-**, not referring to motion/movement (they are rather numerous), convey action upwards for a short distance (at least, within a human height): **e**-ula ‘to come up,’ **e**-purinua ‘to fly up,’ **e**-sxa·ua ‘to jump up,’ **e**-onapa ‘to lift sb,’ **e**-opua ‘to take up,’ **e**-kina ‘to lift sth,’ etc.

e-ša

a) with dynamic verbs – motion/movement *in a vertical direction* from below upwards (= Ge. **amo-**, **a-**): **eš**-ula (<**eša**+ula) – ‘to go/come up,’ **eša**-txozini ‘to chase up,’ **eša**-rula ‘to run up,’ **eša**-sxa·ua ‘to jump up,’ **eša**-xoxua ‘to crawl up,’ **eša**-ğala ‘to take sth up,’ **eša**-onapa ‘to take sb up,’ **eša**-čkumala ‘to send sb up,’ **eša**-žğona ‘to send sth up,’ etc.

The given type of motion, provided that a preverb is unaltered, is presented in two stages of grammatical encoding:

1. A motion may refer to coming out from any lower starting point –

nether regions, a pit, a well, a tree hollow, a pot, a tube, a chink, etc. up to a *landmark surface*. Hence, a direction of motion, as *distancing* from a starting point (answering the question *soure* ‘where from?’), is encoded by an ablative case form (marked by **-še**):

2. A motion may start from a landmark surface (or continue, having started before the surface) proceeding upwards into an open area, be it on a tree, on a staircase, on a mountain, in the sky, etc. In this case, a direction of motion **eše-** ‘upwards’ (answering the question *so* ‘where to?’) is encoded by an allative case form (marked by **-ša**).

b) with stative verbs, the preverb **eša-**, naturally enough, encodes a process of being subject of motion in the **ži/ žido** ‘upper’ area. Hence, there are: *žas* ‘on a tree,’ *ortvals* ‘on a roof,’ etc. **eša** -xe, **eša**-zu ‘S/he lies, sits, is laid above, on a tree, on a roof, etc.’:¹⁴ visually from below, cf. *gimozvena* ‘to be placed above,’ etc.

eķo-

a) with dynamic verbs – motion from below upwards on an inclined surface (on a mountain or some non-vertical height), to come out of water: **eķo**-ula (>**eķ**-ula) ‘to go/come uphill,’ **eķo**-rula ‘to run uphill,’

b) motion upwards but not vertically: **eķo**-/n/čurua ‘to swim out,’ **eķo**-otama ‘to throw up from the water,’ **eķo**-gala ‘to carry sth uphill,’ etc.

ela-

a) with dynamic verbs – it encodes ascending from a side, predominantly used to refer to rise of the sun and the moon: *elula* (<ela+ul-a);¹⁵ b) with stative verbs – to be beside something: **ala**-rina ‘to be, to stand beside,’ **ala**-dguma ‘to place sth beside,’ **ala**-zvena ‘to be put beside,’ **ala**-nžira ‘to lie beside,’ etc.

Motion from above downwards

Both simple and compound preverbs are used: **ge-**, **do- gela-**, **diķo-**, **dila-**, **dino-**.

ge-

a) with dynamic verbs – motion directed from above downwards and ending onto something, onto some surface, being encoded by a dative case form of an aligned noun: **ge**-buma ‘to pur onto sth,’ **ge**-gapa ‘to spread onto sth,’ **ge**-

14 The **eša-**, occurring in the stative form **eša**-xuna referring to a lower area and being defined as ‘to sit down between’ (Kajaia 2001 1, 569), may be only a variant of the preverb **diša-** ‘below between;’ cf. **dino** > **ino** ‘from above downwards into deepness.’

15 On the semantics of the preverb **-ela**, see Gersamia and Akhalaia 2017.

ntxapa 'to fall on sth,' **ge-n**·u^{la} 'to be placed on sth,' **ge-otama** 'to be thrown onto sth,' **ge-dguma** 'to put on sth,' **ge-n**žira 'to lie on,' **ge-xuna** 'to sit on,' etc.

b) with stative verbs – a body, an object on something, on some surface: **ge-re** 'S/he stands on sth,' **ge-dgu** 'It stands on sth,' **ge-čans** 'It (a plant) stands on sth,' **ge-xe** 'S/he sits on sth,' **ge-žanu** 'S/he lies on sth,' **ge-žu** 'It is placed on,' **ge-sorgu** 'They lie scattered on,' etc.

dino- (> **ino-**)

a) with dynamic verbs – motion from above, from a landmark surface downwards; the same preverb **dino-** is used; space and distance of motion are not specified: **din-ula** (**dino+ula**) – 'to go down into sth,' **dino-dvala** 'to put sth into,' **dino-sxa**·ua 'to jump into,' **dino-ğala** 'to take sth down,' **dino-onapa** 'to take sth down,' **dino-ntxapa** 'to fall into,' **dino-xunapa** 'to put sb into,' **dino-rğvapa** 'to throw into,' **dino-·karua** 'to pack.'

b) stative verbs refer to being only in the final phase of motion; cf. **dino-rina** 'to stand inside,' **dino- žvena** 'to be placed inside.'

gila- (<**ge+la-**)

a) with dynamic verbs – motion from above or from a side part of a certain upper area downwards, towards a landmark surface: **gil-ula** 'to come down,' **gila-sxa**·ua 'to jump down,' **gila-n**txapa 'to fall down,' **gila-cuma** 'to fall down (PL),' **gila-ra**·ua 'to drive sth from above,' **gila-purina** 'to fly down hither from somewhere,' etc.

b) with stative verbs – to be in an upper area: **žvena** 'to be put,' **n**žira 'to lie,' **xvena**/**xuna** 'to sit,' **gilaxuna** 'to sit down beside on a chair, a staircase,' **gila-žvena** 'to be put on a table, a shelf, etc.,' **gila-n**·u^{la} 'to place (dishes, etc.) on a table, a shelf,' **gila-n**žira 'to lie down on a sofa, a bed, etc.'

dila- (**di+la**)

a) with stative verbs – to go down beside in the opposite direction of **ela-**: **dil-ula** 'sunset,' cf. **bžadaalu** 'west.'

b) stative: **dilažvena** 'to put sth in,' **dilaxunapa** 'to sit down on/to sit up on.'

diğo

a) with stative verbs – a dislocation is a natural landmark (i.e. starting) surface: **diğo-žvena** 'to be put by the shore,' **diğo-xuna** 'to sit on a shore.'

b) with dynamic verbs – direction of motion from above downhill: **diğula** (< **diğo-ula-a**) – 'to go/come down,' **diğo-ğala** 'to bring sth down t/hither,' **diğo-onapa** 'to bring sb down t/hither.'

do-

with dynamic verbs – motion directed from above downwards discontin-

ued at a surface (see above): **do**-buma ‘to pour down,’ **do**-dguma ‘to put down,’ **do**-dvala ‘to put down,’ **do**-ḳina ‘to pull down,’ **do**-lapa ‘to be dropped down,’ **do**-ntxapa ‘to fall down,’ **do**-ragvapa ‘to knock down,’ etc.

2.2. Aspect

Like any action, motion/movement may be treated both as a continuous and discontinuous or completed process. Linguistically, the former is encoded by perfective aspect forms: those of the Present and Present Resultative groups, whereas the latter is encoded by imperfective aspect forms: those of the Aorist, Perfect, and Future groups. The aspectual difference significantly alters the outline of motion and also makes certain changes to the meanings of the pertaining preverbs.

2.2.1 In imperfective forms, as stated in (2.1.1), the basic preverbs of direction **me**- and **mo**- encode motion as a (orientated) direction of a continuous process without referring to a beginning and end. They encode only either departure from a certain point *in a distal* direction (**me**-) or movement towards a certain point *in a proximal* direction (**mo**-). In perfective forms, encoding a different situation – discontinuous or completed motion, the aforementioned preverbs acquire a distinct meaning. Specifically, in order to encode entering/leaving a certain point, the compound preverbs **mida**- and **moda**- are used specially for perfective forms, while the preverbs **me**- and **mo**- take on opposite meanings – to go/to come to a certain point. The root **ul**- also undergoes changes. In perfective forms, it is supplemented by the root **rt**- (< ***qed**):

mida -rt-u ‘to go thither from somewhere’ PRV-go-AOR.S3SG	mola -rt-u ‘to come hither from somewhere’ PRV-go-AOR.S3SG
ke- me -rt-u ‘to come there’ AFF-PRV-go-AOR.S3SG	ko- mo -rt-u ‘to come here’ AFF-PRV-go-AOR.S3SG
midu -rt-um-u (-n) ‘has gone thither’ PRV-go-THM-PRF(-S3SG)	molu -rt-um-u(-n) ‘has gone hither’ PRV-go-THM-PRF(-S3SG)
me -u-rt-um-u(-n) ‘has come there’ PRV-OV-go-THM-PRF(-S3SG)	mo -u-rt-um-u(-n) ‘has come here’ PRV-OV-go-THM-PRF(-S3SG)

A path, judging from its semantics as a continuous process, cannot be encoded by perfective forms. However, a portion of motion implying movement from one point to another is in no way ‘empty’ (Kobalava 2010: 242–243): in accordance with narrative requirements, this gap is filled by means of various

linguistic devices. For this purpose, the most widespread usage is shown by the Aorist form **id-**, pertaining to the perfective root ***vid** ‘S/he went’, the meaning of which has been modified in Megrelian and Laz, hence encoding the imperfective aspect (Chikobava 1938, 274). The sense is enhanced by instances of the repetition of the root **id-**, occurring in the process of narration and having a significant impact on the impression of continuity (for said tendency, see also Machavariani 1974, 120–121; Arabuli 1999, 50).

2.2.2 Aspectual alternations also have to do with phases of beginning and end. In these forms, preverbs stay unaltered; however, a present stem is replaced by an aorist one:

PRV-go-AOR.S3SG

giti -l-u ‘crawled out’	miti -l-u ‘crawled in’
gimi -l-u ‘came out’	mini -l-u ‘went in’
giš e -l-u ‘came out’	miš e -l-u ‘went in’

PRV-OV-go-THM-PRF(-S3SG)

gitu-l-eb-u(-n) ‘has crawled out’	mitu-l-eb-u(-n) ‘has crawled into’
gimu-l-eb-u(-n) ‘has come out’	minu-l-eb-u(-n) ‘has gone into’
gišu-l-eb-u(-n) ‘has come out’	mišu-l-eb-u(-n) ‘has gone into’

2.3 Aspect formation has been associated with the issue of the Future tense. Several ways of future formation are known in Megrelian (Chumburidze 1986, 141–146). The basic among them is addition of preverbs of direction **ge-**, **go-**, **do-**, **me-**, **mo-** to a Present stem (either with or without a thematic marker) (2.1.1). They are taken on both by simple stems, with no derivational preverbs, and by already derived ones,¹⁶ yet which do not modify their meanings; cf.;

- IPFV. **me-** ‘*uns* ‘takes sb’
- PFV. AOR. **mide** (< *mida*) – ‘*unu* ‘took sb’
- PFV. FUT. **mide** (< *mida*) – ‘*onans* ‘will take sb’
- IPFV. **ge-** ‘*uns* ‘follows’
- PFV. AOR. **ke-gia** - ‘*unu* ‘followed’
- PFV. FUT. **ke-gia** ‘*unuu* ‘will follow’
- IPFV. **mi** (< *miḳo+ma*)- ‘*otans* ‘you will drop down sth that is put, hung above’
- PFV. AOR. **gimḳa** (< *ge+miko*)- ‘*otu* ‘put, hung above’ ‘dropped down from below’
- PFV. FUT. **gimḳa** ‘*otsns* ‘will drop down from above’
- IPFV. **ginma** (< *gino+ma*) – ‘*otans* ‘throws away’

16 In perfective forms, the **ge-** is the most widespread among the aspectizer preverbs.

PFV. AOR. gigna (< ge+gino) - 'otu 'threw away'

PFV. FUT. gigna - 'otans 'will throw away'

IPFV. dotma- 'otans 'drops down'

PFV. AOR. ko-da 'otu 'dropped down'

PFV. FUT. ko-da 'otans 'will drop down'

The association with Aorist is supported by verbs with suppletive stems where the association between forms of Aorist and future is evident;

or••e 'sees' koziru 'saw' qoziruns 'will see'

arzens 'gives' kemeču 'gave' kemečans 'will give'

ore 'is' i'u 'was' i' ii 'will be'

There is another approach according to which forms of future reiterate not that of present but rather that of aorist (that is, a perfective aspect form) with or without a present thematic marker (Chumburidze 1986, 144–145).

Thus, as different from derivational preverbs, aspectizers take part only in the construction of perfective forms. Hence, when, in forms of the Future group, a Present stem (like an Aorist stem) takes them, the perfective aspect is marked.¹⁷ A future meaning is encoded by means of *Present Stem + Perfective Aspect*: an action, going on in the present, may end in the future.

References

- Апресян Ю. Д. 1980. *Типы информации для поверхностно-семантического компонента модели "Смысл↔Текст"*. Herausgegeben und redigiert von Tilmann Reuter. Wiener: Slawistischer Almanach, Sonderband 1 (S.27).
- Arabuli, Avtandil. 1999. On the Number of Verb Conjugational Units in Georgian. *Issues of Linguistics 1*: 42–53. არაბული, ავთანდილ. 1999. ზმნის საუღლებელ ერთეულთა რაოდენობის საკითხისათვის ქართულში, *ენათმეცნიერების საკითხები I*: 42–53.
- Бенвенист, Эмиль. 1974. *Общая лингвистика*. Перевод с французского. Москва: Прогресс
- Chikobava, Arnold. 1938. *Chan-Megrelian-Georgian Comparative Dictionary*. Tiflis: Georgian Branch of the USSR Academy of Sciences. ჩიქობავა, არნოლდ. 1938. *ჭანურ-მეგრულ-ქართული შედარებითი ლექსიკონი*. ტფილისი: სსრკ მეცნ. აკად. საქ. ფილიალის გამომცემლობა.
- - - - - . 1950. A General Description of the Georgian Language.

17 A similar view was put forth by I. Kipshidze, who did not consider forms of Future as independent ones. He only distinguished Present-Future from Present as a perfective aspect form (Кипшидзе 1914, 059).

- Explanatory Dictionary of the Georgian Language* 1. Tbilisi: Academy of Sciences of the Georgian SSR Press. ჩიქობავა, არნოლდ. 1950. ქართული ენის ზოგადი დახასიათება, ქეგლ 1, თბილისი: საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა.
- Chumburidze, Zurab. 1986. *The Future Tense in the Kartvelian Languages*. Tbilisi: Tbilisi University Press. ჭუმბურიძე, ზურაბ. 1986. *მყოფადი ქართველურ ენებში*, თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- Danelia, Korneli. 2006. *The Colchic (Megrelian-Laz) Language*. Tbilisi: Universal. დანელია, კორნელი. 2006. *კოლხური (მეგრულ-ლაზური) ენა*. თბილისი: უნივერსალი.
- Gersamia, Rusudan and Nato Akhalaia. 2017. Semantic Components of the Preverbs *ala-*, *ela-* in Megrelian and Laz. *Ibero-Caucasian Linguistics* XLV: 29–41. გერსამია, რუსუდან და ნატო ახალაია. 2017. ალა-, ელა- ზმნისწინთა სემანტიკური კომპონენტები მეგრულსა და ლაზურში, იკე XLV: 29–41.
- Gabunia, Kakha. 1993. *Formation and Functions of Adverbs in Georgian*. Tbilisi: Saimedo Publishers. გაბუნია, კახა. 1993. *ზმნისართის წარმოება და ფუნქციები ქართველურ ენებში*. თბილისი: „საიმედო“.
- Gudava, Togo and Thomas Gamkrelidze, 2000. Consonant Clusters in Megrelian. In *Selected Works in Kartvelian Studies*, ed. by Thomas Gamkrelidze, 191–199. Tbilisi: Tbilisi University Press. გუდავა, ტოგო და თამაზ გამყრელიძე. 2000. თანხმოვანთკომპლექსები მეგრულში. კრებულში *რჩეული ქართველოლოგიური შრომები*, რედ. თამაზ გამყრელიძე, 191–199. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- Kajaia, Otar. 2001. *Megrelian-Georgian Dictionary* 1. Tbilisi: Nekeri. ქაჯაია, ოთარ. 2001. *მეგრულ-ქართული ლექსიკონი* 1. თბილისი: ნეკერი.
- Кипшидзе, Иосиф. 1914. *Грамматика мингрельского (иверского) языка с хрестоматией и словарем*. СПб: Типография Императорской академии наук.
- Klein, Wolfgang. 2009. Concepts of Time. In *The Expression of Time*, ed. W. Klein & P. Li, 5–38. Berlin: De Gruyter.
- Kartozia, Guram, Rusudan Gersamia, Maia Lomia, and Taia Tskhadaia. 2010. *Linguistic Analysis of Megrelian*. Tbilisi: Meridian. კარტოზია, გურამ, რუსუდან გერსამია, მაია ლომია და თაია ცხადაია. 2010. *მეგრულის ლინგვისტური ანალიზი*. თბილისი: მერიდიანი.

- Kobalava, Izabela. 1979. On Megrelian Word Formation. *Ibero-Caucasian Linguistics* XXI: 107–113. ქობალავა, იზაბელა. 1979. მეგრული სიტყვაწარმოებიდან. *იკე* XXI: 107–113.
- . 2002. On the Meaning of the Prefix ge- in Megrelian. *Issues of Linguistics* 4: 166–174. ქობალავა, იზაბელა. 2002. გე- ზმნისწინის მნიშვნელობისათვის მეგრულში. *ენათმეცნიერების საკითხები* 4: 166–174.
- . 2010. On One Peculiarity of the Present Stem in Megrelian (Grammatical and Semantic Features). *Issues of Linguistics* I–II: 234–250. ქობალავა, იზაბელა. 2010. აწმყოს ფუძის ერთი თავისებურებისათვის მეგრულში (გრამატიკული და სემანტიკური ასპექტები). *ენათმეცნიერების საკითხები* I–II: 234–250.
- Лайонз, Джон. 1987. *Введение в теоретическую лингвистику*, пер. с английского языка. Москва: Прогресс.
- Lomtadize, Ketevan. 1946. On Suffixes in Megrelian Verbs. *Ibero-Caucasian Linguistics* 1: 69–70. ლომთათიძე, ქეთევან. 1946. სუფიქსისათვის მეგრულ ზმნებში. *იკე* 1: 69–70.
- Machavariani, Givi. 1974. The Category of Aspect in the Kartvelian Languages. *Questions of the Structure of Kartvelian Languages* IV: 118. მაჭავარიანი, გივი. 1974. ასპექტის კატეგორია ქართველურ ენებში, ქართველურ ენათ სტრუქტურის საკითხები IV: 118.
- Плунгян, В. А. 1999. *К типологии глагольной ориентации*. Логический анализ языка. Языки динамического мира. Дубна: Международный университет природы, общества и человека.
- Rogava, Giorgi. 1953. Screeves of Modal-Temporal Group IV in the Kartvelian Languages. *Ibero-Caucasian Linguistics* V: 17–31. როგავა, გიორგი. 1953. დრო-კილოთა მეოთხე ჯგუფის ნაკვეთები ქართველურ ენებში: *იკე* V: 17–31.
- Shanidze, Akaki. 1973. *The Fundamentals of Georgian Grammar*. Tbilisi: Tbilisi University Press. შანიძე, აკაკი. 1973. *ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები*. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- Sherozia, Revaz. 1996. On Some Questions Related to Stative Verbs in Colchic. *Questions of the Structure of Kartvelian Languages* VI: 186. შეროზია, რევაზ. 1996. სტატიკურ ზმნებთან დაკავშირებული ზოგი საკითხისათვის კოლხურში. *ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები* VI: 186.
- Sukhishvili, Murman. 1976. *Stative Verbs in Georgian*. Tbilisi: Mecniereba.

- სუხიშვილი, მურმან. 1976. *სტატიკური ზმნები ქართულში*. თბილისი: მეცნიერება.
- Talmy, Leonard. 1985. *Language Typology and Syntactic Description*, Vol. 3: Grammatical Categories and Lexicon. Cambridge: Cambridge University Press.
- Veshapidze, Irakli. 1967. *Preverb in Old Georgian*. Tbilisi: Tbilisi University Press. ვეშაპიძე, ირაკლი. 1967. *ზმნისწინი ძველ ქართულ ენაში*. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.

Texts

Кір. – Иосиф, Кипшидзе. *Грамматика мингрельскаго (иверскаго) языка с хрестоматией и словарем*. СПб: Типография Императорской академии наук, 1914.

Lol. – *Lola Nana* (Megrelian Texts with Georgian Translations). Compiled by M. Todua, L. Basilaia, Tbilisi: *ლოლა ნანა* (მეგრული ტექსტები ქართული თარგმანით). შემდგენლები: მ. თოდუა, ლ. ბასილაია, თბილისი: „ფონდი ტასო“, 2007.